

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ І ЖУРНАЛІСТИКИ
Кафедра української мови та славістики

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ОДНОСКЛАДНІ РЕЧЕННЯ У ПРОЗІ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА:
СТРУКТУРНО-ГРАМАТИЧНИЙ І ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ

Спеціальність 014 Середня освіта
Освітня програма «Середня освіта (Українська мова і література,
англійська мова)»

Здобувача другого (магістерського)
рівня вищої освіти

Григорчук Анастасії Романівни

Науковий керівник:

Кандидат філологічних наук, доцент

Бабій Ірина Михайлівна

Тернопіль – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1.	
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ В УКРАЇНСЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ.	8
1.1. Історія вивчення односкладних речень	8
1.2. Класифікація односкладних речень та критерії поділу.....	11
1.3. Специфіка односкладних речень як синтаксичної одиниці	19
1.4. Односкладні речення у функціонально-семантичному аспекті	21
РОЗДІЛ 2.	
СЕМАНТИКО-ГРАМАТИЧНА СТРУКТУРА ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ У ПРОЗІ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА.....	23
2.1. Особливості синтаксичної організації творчості Юрія Андруховича.....	23
2.2. Загальна характеристика односкладних речень.	26
2.3. Дієслівні односкладні речення.	29
2.3.1. Означено-особові речення.	29
2.3.2. Неозначено-особові речення.....	31
2.3.3. Узагальнено-особові речення.	32
2.3.4. Безособові речення.	34
2.3.5. Інфінітивні речення.	36
2.4. Іменні односкладні речення.....	37
РОЗДІЛ 3.	
ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ У РОМАНІ «ПЕРВЕРЗІЯ» ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА	41
3.1. Односкладні речення як засіб створення експресії й емоційності та їхня роль у динамізації оповіді.....	41
3.2. Взаємодія односкладних та двоскладних речень у романі Юрія Андруховича.....	46

3.3. Авторські трансформації та індивідуальні особливості вживання односкладних речень.	50
--	----

РОЗДІЛ 4.

ВИВЧЕННЯ ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	55
--	-----------

4.1. Методичні аспекти розвитку мовленнєвої компетенції через односкладні речення....	55
---	----

4.2. Особливості вивчення односкладних речень у школі.....	57
--	----

ВИСНОВКИ	65
-----------------------	-----------

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ І ДЖЕРЕЛ.....	69
---	-----------

Вступ

У сучасній літературі особливе місце посідають твори Ю.І. Андруховича – одного з найвідоміших українських письменників, який ламає стереотипи щодо розуміння структури твору, автора, героя, оновлюючи сучасну літературну дійсність. У своїх романах автор пропонує новий тип персонажа, який викликає зацікавлення у читацької аудиторії.

Творчість Ю.І. Андруховича часто ставала об'єктом вивчення вітчизняних науковців. Зокрема у праці Т.І. Гундорової «Постмодерністська фікція Андруховича з постколоніальним знаком питання» акцент зроблено на постмодерних рисах творчості письменника, зосібна на важливості мови як ключового інструменту його письма. М.Р. Павлишин у статті «Що перетворюється в «Рекреаціях» Юрія Андруховича?» звертає увагу на формальні особливості письма Ю.І. Андруховича. Він розглядає їх як невід'ємну частину літературного сенсу, підкреслюючи експериментальний підхід автора до побудови текст. Н.В. Зборовська в науковій студії «Завершення карнавалу «Перверзій» Ю.І. Андруховича» досліджує карнавальну природу трилогії «Рекреації», «Московіада» та «Перверзії». Вона простежує, як через мотиви свята і «збочення» ці твори об'єднуються в єдиний художній простір, де панує атмосфера гротеску, порушення норм і постійної гри. Значущими в контексті нашого дослідження є студії Л.Б. Лавринович та ін. Натомість окремі питання, пов'язані з творчістю Ю.І. Андруховича, усе ще залишаються не розв'язаними.

В останні десятиліття розвиток сучасної синтаксичної теорії характеризується наявністю різних наукових напрямів та підходів до аналізу синтаксичних одиниць і явищ. Вагомим здобутком сучасного синтаксису є теоретичні праці таких відомих дослідників, як: І.І. Слинько, Н.В. Гуйванюк, М.І. Кобилянська, К.Г. Городенська, К.Ф. Шульжук, А.П. Загнітко, І.Р. Вихованець, Р.О. Христіанінова, Н.Л. Іваницька, О.С. Мельничук, П.С. Дудик, Л.М. Прокопчук, Л.О. Кадомцева, М.У. Каранська, М.С. Заборна та ін.

Тривалий час актуальним і дискусійним у сучасному синтаксисі залишається питання про односкладні речення. Традиційно односкладними реченнями називають речення з одним наявним головним членом, що не потребують поповнення другим головним членом. Чернівецькі синтаксисти І.І. Слинько, Н.В. Гуйванюк, М.І. Кобилянська пропонують термін «однойдерні речення» і поділяють односкладні речення на однойдерно-двокомпонентні та однойдерно-двокомпонентні. У мовознавчій науці існують різні погляди на синтаксичну сутність односкладні речення, їх класифікацію, зокрема найбільше дискусій триває навколо означено-особових, неозначено-особових та узагальнено-особових речень. Деякі науковці виводять їх із системи односкладних речень.

Новим етапом у дослідженні односкладних речень став функціонально-семантичний підхід, на основі якого розвинулося студіювання функціонального навантаження компонентів їхньої семантичної структури (О.О. Правда, О.В. Борисова, О.С. Сазонова, Л.М. Коваль).

Юрій Андрухович – одна з найвизначніших постатей сучасної української літератури. Він є поетом, прозаїком, есеїстом, перекладачем, а також активним громадським діячем, який вплинув на формування «культурного та інтелектуального ландшафту України».

Юрій Андрухович народився 13 березня 1960 року в Івано-Франківську. У 1980-х роках разом з Віктором Небораком та Олександром Ірванцем став співзасновником літературного угруповання «Бу-Ба-Бу» (Бурлеск-Балаган-Буфонада), яке стало символом постмодерністського руху в українській літературі. Їхня творчість була бунтарською, іронічною та експериментальною, вона протиставлялася панівній тоді соцреалістичній літературі.

Проза Юрія Андруховича відзначається складними, багат шаровими сюжетами, інтертекстуальністю, містифікаціями та грою з читачем. Його твори часто поєднують реальність із фантастикою, історію з міфом, а також містять численні культурні та історичні алюзії. Серед найвідоміших романів – «Рекреації», «Московіада», «Перверзія», «Дванадцять обручів» та «Радіо Ніч».

«Перверзія» (1996р.) – третій із романів Андруховича. У ньому здійснено спробу радикального виходу за межі традиційного «українського крейдяного кола» – гротеск, іронія, містика й еротика, а також перманентні забави з мовою на тлі авантюрно-детективної історії в «місті привидів» Венеції – стали тією живою сумішшю, що спричинила читацький успіх перших видань роману.

Поезія Юрія Андруховича є не менш важливою частиною його доробку. У своїх віршах автор порушує теми ідентичності, пам'яті, історії, а також екзистенційних питань. Він також є майстерним есеїстом, його тексти, зібрані в збірках «Дезорієнтація на місцевості», «Диявол ховається в сирі» та інших, аналізують культурні, політичні та соціальні процеси в Україні та за її межами.

Актуальність нашого дослідження зумовлена тим, що в сучасному мовознавстві поки що недостатньо вивчено синтаксичну організацію художніх текстів Юрія Андруховича, зокрема є мало досліджень односкладних речень у прозі автора, тому наше дослідження є актуальним.

Тема магістерської роботи – «Односкладні речення у прозі Юрія Андруховича: структурно-граматичний і лінгводидактичний аспекти».

Предмет дослідження – односкладні речення в романі «Перверзія» Юрія Андруховича.

Об'єкт дослідження – художнє мовлення.

Матеріал дослідження – роман «Перверзія». Матеріал картувався за виданням: Андрухович Ю. «Перверзія». Львів: Видавництво Старого Лева, 2019. 80 с.

Мета магістерської роботи – здійснити структурно-граматичний аналіз односкладних речень у романі Юрія Андруховича «Перверзія», охарактеризувати особливості їх уживання в тексті; з'ясувати особливості вивчення односкладних речень у закладах загальної середньої освіти.

Для реалізації мети необхідно розв'язати такі **завдання**:

- 1) описати сучасну класифікацію односкладних речень у лінгвістиці;
- 2) з'ясувати семантико-граматичну природу різновидів односкладних речень;

- 3) виявити односкладні речення в романі Юрія Андруховича «Перверзія»;
- 4) виділити та описати граматичні особливості різновидів односкладних речень;
- 5) схарактеризувати синтаксичну і стилістичну сутність різних типів односкладних речень у прозі Юрія Андруховича;
- 6) простежити особливості функціонування односкладних речень у мові письменника;
- 7) з'ясувати особливості вивчення односкладних речень узакладах загальної середньої освіти.

Для виконання роботи ми застосуємо такі **методи і прийоми**:

- описово-аналітичний;
- метод суцільної вибірки;
- лінгвістичний аналіз;
- статистичний;
- функціонально-стилістичний;
- загальнодидактичний;
- особистісний;
- комунікативно-діяльнісний.

Наукова новизна нашого дослідження полягає в тому, що вперше в українському мовознавстві проведено комплексний аналіз семантико-граматичної природи односкладних речень на матеріалі творчості Юрія Андруховича, що дозволить виявити їхні функціональні та стилістичні особливості в індивідуальному авторському стилі. Систематизовано та класифіковано односкладні речення у прозі письменника; це дасть можливість уточнити теоретичні положення про цей тип речень у сучасній українській мові. З'ясовано роль односкладних речень у формуванні художнього світу автора, їхній зв'язок з інтертекстуальністю та іронією, що є характерними рисами творчості Юрія Андруховича.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що отримані результати розширюють уявлення про синтаксичні особливості сучасної

української прози, односкладні речення розглядаються як важливий елемент авторського стилю. Дослідження розширює та уточнює класифікацію односкладних речень, їхню семантику, граматичні та функціональні особливості на прикладі творчості одного з визначних сучасних письменників. Сприяє розвитку теорії синтаксису та стилістики української мови, демонструючи взаємодію граматичних форм з художньо-естетичними завданнями тексту.

Практичне значення дослідження. Викладені у магістерській роботі положення можуть бути використані у школі та у вищих педагогічних закладах освіти – під час підготовки лекцій для студентів спеціальності Середня освіта, проведення практичних занять із навчальних дисциплін «Сучасної української літературної мови» («Синтаксису», «Морфології», «Стилістики»).

Апробація результатів магістерської роботи. Матеріали та результати дослідження було апробовано на щорічних наукових студентських конференціях Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, зокрема на студентських конференціях «Актуальні питання сучасної філології та журналістики» (Тернопіль, 2024, 2025 р.). Опубліковано тези у збірнику конференції (2025 р.), сертифікати.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, 4 розділів, висновків та списку використаної літератури і джерел, що становить 53 найменувань. Обсяг основного тексту 68 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ В УКРАЇНСЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ

1.1. Історія вивчення односкладних речень

Кожна мова складається із словника – системи мовних знаків – та граматики – правил оперування ними. Граматика мови вивчається двома розділами мовознавчої науки: морфологією та синтаксисом. У полі зору морфології перебувають форми словозміни та граматичні категорії, синтаксис же вивчає способи поєднання словоформ у словосполучення та речення.

Ю.О. Арешенков дає таке визначення: «Синтаксис – насамперед наука про будову речення, про його складові елементи та способи їх поєднання. Речення є кінцевим продуктом дії мовної системи. В ієрархічній системі мови воно знаходиться на вершині піраміди, утвореної мовними одиницями. Синтаксис вивчає як речення і словосполучення, так і слова (словоформи) з погляду їх функціонування в складі синтаксичних конструкцій та поєднання у ці конструкції. Простий набір слів речення не утворює. Речення компонується за певними структурними схемами, тобто елементарними синтаксичними моделями, абстрактними зразками простого непоширеного речення» [2, с. 4].

«Речення як основна одиниця синтаксису є структурним утворенням за якістю та наявністю об'єднаних членів. Зокрема, за архітектонікою: за наявністю підмета й присудка або головного члена речення, співвідносного з підметом чи присудком, наявністю й типом другорядних членів речення або їх відсутністю; за морфологічним вираження членів речення, їхньою семантикою, кількістю та якістю репрезентованих ними граматичних категорій, інших характеристик кожного слова як складника висловлення» [25, с. 94].

«Основна функція речення – бути мінімальним засобом мовної комунікації. Усі інші структурні одиниці мови не здатні самотійно вживатися у мовленні. Слово осінь як одиниця словника називає певну пору року, даний іменник – не більше, ніж мовне вираження поняття «осінь». Однослівне

речення Осінь представляє явище осені як факт дійсності. І для мовця, і для адресата поняття осені актуалізувалося: набуло модальної характеристики і часової віднесеності: Осінь (є) // Осінь була // Осінь буде. Наочніше актуалізація спостерігається в реченнях з особовою формою дієслова, якому притаманні морфологічно закріплені показники часу та модальності (дієслівний спосіб). Актуалізація як явище синтаксису має назву предикативність, її складають категорії об'єктивної модальності та синтаксичного часу (темпоральності). Деякі дослідники включають сюди також і категорію синтаксичної особи (персональності)» [2, с. 46].

Вивчення односкладних речень в українському мовознавстві має давню історію. Спочатку їх розглядали як неповні або усічені двоскладні речення, тобто такі, де просто пропущено один із головних членів. Це була поширена думка в ХІХ столітті та на початку ХХ століття.

Однак, згодом лінгвісти почали усвідомлювати, що односкладні речення є самостійними синтаксичними одиницями. У 1930–1940-х роках ХХ ст. почали з'являтися роботи, що обґрунтовували структурну та семантичну повноцінність односкладних речень. Значний внесок у це зробив мовознавець Леонід Булаховський, який одним із перших виокремив їх як окремий тип.

У другій половині ХХ століття дослідження односкладних конструкцій поглибилися. Іван Вихованець у своїй праці «Синтаксис. Теорія і практика» ґрунтовно описав класифікацію односкладних речень на основі їхньої граматичної природи (виділив особові, безособові, інфінітивні, називні).

У сучасній українській лінгвістиці односкладні речення розглядаються як важлива частина синтаксичної системи, що виконує різноманітні стилістичні функції. Сучасні дослідники (Олександр Пономарів і Анатолій Загнітко) вивчають їх не лише з погляду граматики, але й з погляду функціональної семантики та комунікації, що підкреслює їхню значущість у мовній системі.

Односкладні речення – це один із проблемних сегментів синтаксису сучасної української літературної мови. Їх розгляду присвячена об'ємна

література, однак чимало питань, пов'язаних із трактуванням речень цього типу, залишається дискусійними.

Неллі Бондаренко у своїй статті зазначає, що «*односкладними* називають речення з одним головним членом, які не потребують другого й не можуть бути доповнені без зміни суті й характеру висловленої думки. Цей тип речень дає змогу актуалізувати найважливіше в повідомленні – дію, стан, ознаку предмета, особи, явища тощо, акцентувати їх особливі властивості. Односкладні речення надають мовленню логічності, стислості. Їх прикметною ознакою є здатність взаємозамінюватися і навіть перебувати в синонімічних відношеннях з антагоністами – реченнями двоскладними. Всі разом вони засвідчують багатство мовних засобів української мови, її здатність виражати найтонші смислові відтінки завдяки використанню цілого арсеналу синтаксичних конструкцій» [5, с. 11].

С.Т. Шабат-Савка, А.М. Антофійчук, Г.І. Теслицька стверджують, що «односкладні речення – особливий структурний тип речень, який за своєю будовою і лінгвістичною природою суттєво відрізняється від двоскладних. І ті, і ті синтаксичні конструкції виражають судження, однак в односкладних реченнях один із членів не має вербальної репрезентації. Власне, відсутність другого головного члена – суттєвий показник структурної організації односкладних речень, що не слугує ознакою неповноти такої конструкції. Від неповних речень односкладні вирізняються тим, що відсутній головний член речення не можна встановити ні з контексту, ні з мовленнєвої ситуації, а тому не варто вналежнювати односкладні речення до неповних, як це роблять деякі мовознавці (І. Вихованець та ін.). Односкладні речення належать до окремого структурного типу. Їм властивий набір формально-граматичних, семантико-синтаксичних і комунікативних характеристик, що увиразнює їхні спільні та відмінні риси з двоскладними реченнями» [50, с. 8].

Наведемо спільні риси двоскладних та односкладних речень:

- ✓ на рівні формально-граматичної будови: реалізація предикативності за допомогою грамем синтаксичного індикатива та синтаксично-ірреальних способів;
- ✓ на рівні семантичної будови: наявність семантичної структури (одно-, дво- і трикомпонентних моделей);
- ✓ на рівні комунікативної будови – наявність теми і реми.

Відмінними рисами будуть:

- ✓ у двоскладному реченні суб'єкт і предикат формально виражені в структурі речення окремими синтаксемами;
- ✓ в односкладних реченнях суб'єкт і предикат виражені в структурі речення однією синтаксемою;
- ✓ двоскладне речення з одним головним членом – неповне;
- ✓ односкладні речення з одним головним членом – повне;
- ✓ головні члени двоскладного речення – підмет і присудок;
- ✓ головний член односкладних речень не є ні підметом, ні присудком.

1.2. Класифікація односкладних речень та критерії поділу

В.М. Овчаренко стверджує, що «односкладні речення – це особливий структурно-семантичний тип простих речень, які мають граматичний склад тільки одного головного члена, що виступає в незалежній позиції та становить предикативну основу речення. У них немає другого головного члена, але це структурно повні предикативні одиниці» [30, с. 19].

Від нечленованих речень (слів-речень Так. Ні.) односкладні відрізняються членімістю та можливістю поширюватись другорядними членами, тобто односкладні речення, як і двоскладні, можуть бути непоширеними і поширеними. Порівняємо: Читаю. Сплю. та Читаю мало, багато сплю.

О.Й. Бурковська подає таку класифікацію: «За емоційною забарвленістю односкладні речення можуть бути неокличними та окличними (за виключенням вокативних), за об'єктивною модальністю – стверджувальними та заперечними

(за виключенням номінативних та генітивних речень), за метою висловлювання – розповідними, питальними та спонукальними» [6, с. 17].

О.Н. Синявський зазначає: «Розмежування типів односкладних речень переважно базувалось на частиномовному вираженні головного члена речення, через що диференціювання здійснювалось на дієслівні та номінативні односкладні речення. А з-поміж дієслівних розрізнялися означено-, неозначено-, узагальнено-особові та безособові односкладні речення, потім ряд розширився шляхом виділення інфінітивних односкладних речень. До номінативних додалися ще й генітивні. Наведеній класифікації передувало розмежування безпідметових речень, речень із відносною безпідметовістю (неозначено-особові й узагальнено-особові) і безприсудкових речень (називні)» [38, с. 296].

Ю.В. Арешенков зазначає: «За характером морфологічного вираження головного члена односкладні речення можна розділити на дієслівні та іменникові. У дієслівних односкладних реченнях виражається незалежна ознака (дія), не віднесена до граматичного суб'єкта. Позицію головного члена у таких реченнях можуть посідати всі дієвідмінювані форми, а також інфінітив. В іменникових односкладних реченнях стверджується або заперечується існування (буття) предмета. Тут у позиції головного члена вживається лише іменник (або субстантивоване слово) у Н.в або Р.в.» [2, с. 51].

«У дієслівних односкладних реченнях дієслівні форми вживаються як незалежні: позначувана ними дія представлена як самостійна, пор.: В аудиторії вже сиділи студенти // В аудиторії вже сиділи. Безсуб'єктність – загальна ознака цих речень, однак незалежна дія може бути внутрішньо співвіднесена з діячем. У наведеному прикладі головний член сиділи виражає дію, виконувану кимось, а не таку, що відбувається сама по собі. Діяч тут лексично не виражений і дієслівна форма представляє його невизначено: (вони/ми) сиділи. Відношення дії до діяча і служить однією з підстав поділу дієслівних односкладних речень на різновиди: означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові, безособові та інфінітивні» [2, с. 51].

«Основними типами односкладних речень, що традиційно виділяються в лінгвістиці, є означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові, безособові, інфінітивні, генітивні, номінативні та вокативні речення. В основу цієї класифікації покладені ознаки структурні (морфологічна природа вираження головного члена) та семантичні (граматична семантика речення); враховується такий логіко-семантичний показник, як означеність-неозначеність, що, будучи категоріями мислення, знаходять своє вираження в мовних засобах; враховується також комунікативне призначення речення», – зазначає О.Й. Бурковська [6, с. 22].

І.М. Бабій зазначає, що «серед усіх різновидів односкладних речень найбільше дискусій викликають означено-особові речення. У сучасній лінгвістиці виокремлюють два основні погляди на ці речення: 1) це неповні двоскладні речення, в яких легко відновити відсутній підмет (особовий займенник першої та другої особи); 2) особливий тип ОР» [3, с. 3].

П.С. Дудик подає такий термін: «Означено-особові речення – різновид односкладних простих речень, у яких виконувач дії мислиться однозначно, а головний член речення виражений дієсловом у формі 1-ї або 2-ї особи однини чи множини теперішнього або майбутнього часу дійсного способу. Наприклад: *Люблю похмурі дні, коли сизі хмари ледь пробиваються крізь проміння золоте* (М. Стельмах). Специфіка цих речень полягає в тому, що основна увага в них зосереджена не на особі, яка виконує дію, а на самій дії чи стані. Самого ж виконавця можна легко виявити за особовими закінченнями дієслова» [11, с. 4].

«В означено-особових односкладних реченнях особа виражається цілком визначено, тому такі конструкції і називаються означено-особовими. Це зумовлено тим, що в українській мові дієслівні форми 1-ої (мовець) та 2-ої (співрозмовник) особи передають експліцитно виражене відношення до особи. Введення підмета-суб'єкта не змінює семантику означено-особового речення, пор.: *Завтра рушаємо в похід // Завтра ми рушаємо в похід*. Якщо в односкладному реченні на перший план висувається дія, то двоскладна конструкція дозволяє виділити виконувача, що дозволяє розцінювати обидва

варіанти як стилістико-синтаксичні синоніми», – додає Ю.О. Арешенков [2, с. 51].

І.М. Бабій стверджує, що «у неозначено-особових реченнях виконавець дії мислиться неоднозначно, не називається, але в його називанні немає комунікативної потреби. Ця особа може бути невідома (але це несуттєво) або відома мовцеві, але через певні обставини причина не названа. Мовець не бачить в цьому необхідності. Основна увага зосереджена на дії, певній події» [3, с. 5].

П.С. Дудик подає таке визначення узагальнено-особового речення: «Односкладні узагальнено-особові речення – речення, в яких дія-стан сприймаються узагальнено, як така, що характерна за певних умов для будь-кого, а головний член виражений дієсловом у формі другої особи, зрідка – іншими особовими формами» [11, с. 141]. Названі дії і стани є часто повторюваними, типовими, стосуються всіх і кожного. Часто це прислів'я, приказки, крилаті вислови і под.

С.П. Бевзенко додає: «Особливістю узагальнено-особових речень є те, що вони використовуються для вираження таких спостережень, які, на думку мовця, є обов'язковими, незаперечними, оскільки природно впливають з об'єктивних особливостей явищ чи ситуацій» [4, с. 94].

«Безособовими реченнями традиційно вважають речення, граматична основа яких представлена одним головним членом – присудком, морфологічна природа якого виключає позицію називного відмінка зі значенням предмета мовлення (йдеться про підмет), наприклад: Морозить (Мороз морозить); Блискає (Блискавка блискає). Порівняно з означено-особовими й неозначено-особовими, безособові речення більш різноманітні як за своїми структурними, так і за семантичними ознаками. Отже, всі безособові речення можна об'єднати в один структурно-семантичний тип за наявністю специфічності їхньої структури та семантики», – зазначає О.Й.Бурковська [8, с. 6].

Ще одним видом односкладних речень є інфінітивні речення. А.П. Загнітко стверджує: «Інфінітивні односкладні речення – це речення, головний член яких

виражено інфінітивом, що граматично не залежить ні від якого іншого члена речення й означає потенційну дію (дія, якій судилося або не судилося здійснитися; дія, яка можлива чи неможлива, бажана чи небажана, доцільна чи недоцільна), напр.: Їхати чи не їхати? В інфінітивних реченнях не може бути безособового дієслова, тому що при ньому інфінітив зайняв би залежну позицію і являв собою прилеглу частину головного члена безособового речення, порівняємо: Нам хотілось тут до осені пожити. – Нам би тут до осені пожити! За загальним характером інфінітивні речення близькі до безособових, і розглядаються зазвичай як їхній різновид, але вони відрізняються від безособових речень низкою структурних і семантичних ознак» [18, с. 535].

«З-поміж односкладних речень іменного типу здебільшого вирізняють лише номінативні, інколи також додають генітивні та вокативні. Статус номінативних речень мотивований особливостями формального вираження предикативності. У парадигматичному плані такі речення постають модифікаціями двоскладних» [18, с. 623]

«Номінативними реченнями називаються односкладні речення, які стверджують наявність, існування предмета або явища, названого головним членом речення, який може бути іменником у називному відмінку чи кількісно-іменним сполученням (рідше – числівником або займенником)», – додає П.С. Дудик [12, с. 148].

Залежно від значення та структури розрізняються такі різновиди номінативних речень: буттєві, вказівні, оцінні, власне-називні, спонукально-бажальні, номінативні теми, субстантивно-якісно-оцінні речення.

1. Буттєві номінативні речення, які є власне-номінативними і найтипівішими в українській мові: «*Далина. Далечінь. Світлодаль... У мандрівку збирається молодь*» (М.Сингаївський).
2. «Вказівні номінативні речення – односкладні речення з вказівними частками, що виконують функцію посилення звучання і вказівки на той чи інший предмет, виділення із сукупності однорідних. Структурною особливістю цих речень виступає використання

вказівних часток *це, ось*: «*Ось копія наказу*» (О.Довженко); «*Ось вам тихий порт*» (П.Тичина). Вказівна частка може поєднуватися із сполучником *і*, при цьому такі речення вказують на раніше згадуваний або очікуваний предмет чи явище з метою його виділення з-поміж інших однорідних / неоднорідних предметів або явищ: «*Ось і той шлях*» (М.Стельмах); «*От Чернігів. Ранком він ще спав*» (П.Тичина)» [29, с. 111].

3. «Оцінні номінативні речення, що поєднують у своєму звучанні номінацію предмета та його емоційну оцінку. З-поміж номінативно-оцінних речень розрізняються: 1) оцінно-стверджувальні, в яких подається кваліфікація констатованих предметів, їх оцінка: «*Справді славна дівчина*» (М.Стельмах); 2) оцінно-окличні речення, в яких наявність предмета супроводжується його піднесеною емоційною оцінкою: «*Ох, яка ж краса! Сад увесь убрався в іній*» (П.Тичина). Емоційна піднесеність передається, як правило, займенниковим компонентом типу *який (-а, -е), такий (-а, -е), що за і под.*» [24 с. 54].
4. «Власне-називні, до яких належить назви книг, часописів, картин, музичних творів, написи на вивісках та ін., пор.: «*Собор*» (назва роману О.Гончара), «*Диво*» (назва роману П.Загребельного) та ін.
«В окремих працях власне-називні речення позбавляються статусу речення. Назви книг, часописів, картин та ін., що складаються із слова або словосполучення з номінативним значенням, виражають судження існування і вживаються для того, щоб позначити, виділити який-небудь предмет або явище, вказати на нього, розкривши його значення та призначення назвою. Таким чином, це не просто слова, а речення. Вони набувають комунікативного навантаження у процесі спілкування і характеризуються констатуючою інтонацією» [42, с. 45].

5. «Спонукально-бажальні номінативні речення, в яких стверджується необхідність або бажаність того, щоб предмет, названий іменником у називному відмінку, став наявний. Цей тип речень лексично обмежений. До них належать усталені в мові виробничі команди або військові накази чи розпорядження, категоричні вимоги тощо: *«Документи! - Документи у нас, товаришу, різні, - сказав повстанець...»* (О.Довженко). Сюди ж відносяться "скам'янілі" форми виразу вітання у формі називного відмінка типу *Добрий день!* Такий підхід є дещо суперечливим, оскільки подібні словосполучення становлять нечленовані одиниці і належать до еквівалентів речення» [29, с. 7].
6. «Номінативні теми. Цей різновид односкладних номінативних речень у більшості посібників не відносять до складу речень» [16, с. 78].
7. «Субстантивно-якісно-оцінні речення. Особливу групу односкладних тільки за формально-граматичним вираженням утворюють речення, в яких головний член – іменник якісно-оцінної семантики. Такі речення називаються «іменними присудково-безпідметовими» і діляться на дві групи відповідно до значення лексично невираженого суб'єкта:
- 1) речення особові, в яких суб'єкт відповідає означеній або неозначеній особі;
 - 2) речення предметні, в яких суб'єкт відповідає предмету або явищу» [29, с. 112].

Щодо генітивних конструкцій, то їхній стан як односкладних є спірним, оскільки вони здебільшого є ситуативно й прагматично обумовленими, і їхній зміст стає зрозумілим тільки при врахуванні мовленнєвого та позамовного контексту.

А.П. Загнітко запевняє, що «генітивні речення – це односкладні речення іменного типу, які мають у якості головного члена незалежний родовий

відмінок іменника, який не тільки передає значення наявності, існування предмета (буттєвості), але й характеризує його з кількісної точки зору (стверджується надмірність будь-чого, наявність у множині), наприклад: Народу! Квітів! Пісень! Радості! Вони притаманні розмовному емоційно забарвленому мовленню. При цьому важливу роль у їхньому оформленні відіграє особлива інтонація, а також наявність у їхньому складі часток, що підсилюють кількісний відтінок значення: А сміху-то, сміху!» [18, с. 525].

До особливого роду односкладних речень, який викликає чимало дискусій серед науковців-лінгвістів, відносяться вокативні односкладні речення.

О.Н. Синявський вважає: «Вокативні речення – це особливий тип субстантивних речень, які називають особу, до якої звертається співрозмовник із висловленням його волевиявлення, почуття чи оцінки стану, поведінки адресата мовлення і виражають нероздільну думку. Структурним центром вокативних речень є іменник (рідше – займенник) у називному відмінку, який вимовляється з інтонацією заклик, незгоди зі співрозмовником, прохання або спонукання до припинення дії, обурення, жалю, докору, радості та ін. Специфіка інтонації при передачі цих відтінків значення і є основним граматичним засобом розрізнення вокативних речень і просто звернень» [38, с. 116].

Зауважимо, що називний та вокативний типи іменникових структур вважаються конструкціями, що є функціональними заміниками, еквівалентами речення.

«У сучасному мовознавстві при класифікації односкладних речень з'являються об'єктивні складнощі, пов'язані з вибором класифікаційного підходу, причому історія дослідження односкладних речень породжує очевидний висновок про недостатність врахування тільки однієї будь-якої ознаки як підстави для розподілу на певні групи речень» [17, с. 52].

«Розгляд односкладних речень має базуватися на врахуванні нерівнозначності формально-граматичної та семантико-синтаксичної

площин реченнєвої структури, у силу чого постає обґрунтованим розмежування дієслівних та іменних односкладних речень на підставі формального вираження предикативності. Разом з тим потрібно констатувати нерівноцінність усіх типів односкладних речень, оскільки з-поміж них виділяються речення з виразною особовою семантикою. При цьому форма головного члена речення у своїх межах містить вказівку на виконавця дії чи носія стану, окреслюючи його вираження. Тому й таким частим постає віднесення цих речень до модифікацій двоскладних (статус означено-особових, узагальнено-особових односкладних речень у концепціях В. Сімовича, Ю. Шереха, І. Р. Вихованця) або зазначення особливого виміру особової семантики – неозначеність (неозначено-особові) [18, с. 523].

1.3. Специфіка односкладних речень як синтаксичної одиниці

«Специфіка односкладних речень як синтаксичної одиниці полягає у їхній структурній повноцінності попри наявність лише одного головного члена речення. На відміну від двоскладних речень, граматична основа яких складається з підмета та присудка, в односкладних вона представлена лише одним компонентом. Це не означає, що вони є неповними або усіченими. Відсутній головний член не є пропущеним, а не потрібним для розуміння змісту, що робить односкладні речення самодостатніми» [35, с. 268].

Односкладні речення є граматично завершеними синтаксичними одиницями, оскільки вони можуть передавати закінчену думку без додаткових компонентів. Наприклад, у реченні «*Вечоріє*» головний член виражає стан, який відбувається незалежно від будь-якого суб'єкта. Це не неповне речення, оскільки немає потреби вводити підмет для розуміння змісту.

Відсутність одного з головних членів дозволяє зосередити увагу на іншій частині речення. Це надає односкладним реченням особливої експресивності та динамізму. Вони часто використовуються в художній літературі для:

- динамізації оповіді, створення напруженої атмосфери (наприклад, «Світає», «Стукають»);

- передачі емоційного стану, внутрішніх переживань героїв (наприклад, «Мені сумно»);
- створення лаконічних, точних описів (наприклад, «Ніч. Місто. Тиша»).

Мовознавці зазначають: «Односкладні речення належать до окремого структурного типу. Їм властивий набір формально-граматичних, семантико-синтаксичних і комунікативних характеристик, що увиразнює їхні спільні та відмінні риси з двоскладними реченнями» [50, с. 124].

«Предикативні відношення – це відношення між двома головними членами речення (підметом і присудком), один з яких є означуваним, а другий – означувальним. Специфіка односкладних речень полягає в тому, що в них виражається предикативність, але відсутні предикативні відношення» [50, с. 102].

«Предикативність може виражатися як на основі предикативних відношень, так і за відсутності їх. У двоскладному реченні предикативність виражається обома головними членами – підметом і присудком. В односкладному – одним головним членом, який не є ні підметом, ні присудком. Для його визначення вживають термін головний член односкладного речення. Саме ж односкладне речення можна визначити як різновид простого речення, в якому немає роздільного граматичного вираження для суб'єкта та предиката і яке представлено лише одним головним членом (складом)» [2, с. 51].

Таким чином, «односкладні речення – особливий структурний тип речень, який за своєю будовою і лінгвістичною природою суттєво відрізняється від двоскладних. І ті, і ті синтаксичні конструкції виражають судження, однак в односкладних реченнях один із членів не має вербальної репрезентації. Власне, відсутність другого головного члена – суттєвий показник структурної організації односкладних речень, що не слугує ознакою неповноти такої конструкції. Від неповних речень односкладні вирізняються тим, що відсутній головний член речення не можна встановити ні з контексту, ні з мовленнєвої ситуації, а тому не варто вналежнювати односкладні речення до неповних, як

це роблять деякі мовознавці» [50, с. 78]. Односкладні речення – це не спрощений варіант двоскладних, а унікальний, самостійний елемент синтаксису, що має свої особливі граматичні, семантичні та стилістичні властивості.

1.4. Односкладні речення у функціонально-семантичному аспекті

Вивчення односкладних речень у функціонально-семантичному аспекті дає змогу вийти за межі суто граматичної класифікації та зосередитися на їхніх значеннях і функціях у мовленні. Цей підхід допомагає зрозуміти, чому мовець або письменник обирає саме цю синтаксичну структуру для вираження певної ідеї чи емоції.

Залежно від значення головного члена, односкладні речення поділяються на кілька семантичних груп:

- речення дії: передають інформацію про дію, процес або стан:
 - означено-особові: дія виконується конкретною, але не названою особою (я, ти, ми, ви). Це створює відчуття безпосередності та інтимності, наприклад: *«Думаю про тебе»*;
 - неозначено-особові: дія виконується невизначеною, узагальненою особою або групою. Їхнє значення – анонімність або узагальненість, наприклад: *«Про нього багато говорять»*;
 - узагальнено-особові: дія стосується будь-якої особи, має узагальнене значення (прислів'я, афоризми), наприклад: *«Поспішай повільно»*;
- речення стану: виражають стан природи, людини, навколишнього середовища, де суб'єкт є неважливим або неможливим:
 - безособові, наприклад: *«Вечоріє», «Мені сумно»*;
- речення буття: констатують наявність предмета або явища:
 - називні, наприклад: *«Ніч. Місто. Вогні»*. Вони створюють статичні, описові картини, фокусуючись на об'єкті;

- речення спонукання / волевиявлення: виражають наказ, бажання, спонукання:
 - інфінітивні, наприклад: «*Мовчати!*», «*Жити за покликом серця*».

У художній літературі односкладні речення виконують важливі стилістичні функції, що формують індивідуальний авторський стиль:

- динамізація та ритмізація (короткі, чіткі речення створюють напругу та пришвидшують ритм оповіді);
- створення атмосфери (називні речення є незамінними для створення атмосфери, чи то містичної, чи то меланхолійної. Наприклад, нагромадження називних речень може створювати відчуття мозаїчності);
- психологізм (безособові та інфінітивні речення передають внутрішній стан героя, його емоції, почуття. Вони допомагають заглибитися у внутрішній світ персонажа без прямого називання його почуттів);
- лаконічність та експресія (односкладні речення дозволяють виразити складні ідеї в стислій формі, що особливо притаманно постмодерністській прозі, де кожен елемент тексту має своє значення).

РОЗДІЛ 2.

СЕМАНТИКО-ГРАМАТИЧНА СТРУКТУРА ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ У ТВОРЧОСТІ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА

2.1. Особливості синтаксичної організації творчості Юрія Андруховича

Н.М. Дяченко зазначає: «Речення як основна одиниця синтаксису є структурним утворенням за якістю та наявністю об'єднаних членів. Зокрема, за архітектонікою: за наявністю підмета й присудка або головного члена речення, співвідносного з підметом чи присудком, наявністю й типом другорядних членів речення або їх відсутністю; за морфологічним вираження членів речення, їхньою семантикою, кількістю та якістю репрезентованих ними граматичних категорій, інших характеристик кожного слова як складника висловлення. Синтаксична організація художнього тексту була об'єктом наукового інтересу лінгвістів протягом тривалого часу. Особливості функціонування синтаксичних одиниць у прозових творах досліджували такі вчені: Г.М. Удовиченко, О.В. Безпалько, В.О. Мариниченко, А.М. Поповський, І.М. Уздиган, С.Я. Єрмоленко, А.П. Загнітко та ін. До найновіших праць зі стилістичного синтаксису належать роботи Д.В. Данильчука «Особливості синтаксису поетичної мови Василя Стуса», І.О. Дегтярьової «Стилістичний синтаксис постмодерної прози», Н.А. Івкової «Фігури експресивного синтаксису в сучасній публіцистичній літературі» та ін.» [13, с. 2].

На думку Н.В. Гуйванюк, Д.В. Данильчука, Н.Л. Іваницької, А.М. Поповського, «саме прозовий синтаксис може повноцінно показати унікальний стиль письменника. С. Єрмоленко зауважує, що синтаксична своєрідність індивідуального мовлення не вичерпується поняттями фігурального чи поетичного синтаксису. Вона здатна охопити всю синтаксичну організацію тексту, його композиційну єдність, тобто закінчений прозовий твір загалом» [14, с. 4].

Юрій Андрухович – одна з найвизначніших постатей сучасної української літератури. Він добре відомий українському читачеві своїм неповторним

стилем письма, який поєднує в собі різноманітні літературні традиції та експерименти. Письменник є одним із найяскравіших представників постмодернізму в українській літературі. Для його творів характерне цілеспрямоване використання цитат, алюзій, переосмислення текстів інших авторів; гра зі стилями, жанрами, мовними засобами; змішування різних культурних шарів, історичних епох; критичне ставлення до традиційних уявлень про світ, історію та літературу.

«Синтаксична організація творів Юрія Андруховича відрізняється складністю та експериментальністю, що є однією з ключових рис його постмодерністського письма. Автор свідомо відходить від класичних, лінійних синтаксичних структур, надаючи перевагу багатокomпонентним, розгалуженим реченням, які часто містять численні вставні конструкції, уточнення, порівняння та паралельні синтаксичні зв'язки. Ця ускладненість відображає його спробу передати складність та багатошаровість сучасної свідомості, де думки, спогади та асоціації переплітаються між собою» [15, с. 25].

«Ю. Андрухович часто використовує довгі, багатокomпонентні речення, які можуть охоплювати цілі абзаци. Ці речення об'єднують різноманітні елементи – від розповідних до медитативних, від реальних подій до фантастичних візій. Така структура сприяє створенню ефекту «потoku свідомості», коли читач занурюється у внутрішній світ персонажа або оповідача» [19, с. 22].

Автор майстерно використовує ряди однорідних членів (прикметників, дієслів, іменників) для створення насичених, динамічних описів. Це нанизання не лише посилює емоційне сприйняття, а й створює певний ритмічний малюнок тексту. Наприклад, у романі «Перверзія» автор використовує довгі переліки для змалювання атмосфери чи передачі психологічного стану героя.

Щоб привернути увагу до певних слів чи ідей, Юрій Андрухович часто вдається до інверсії – зміни звичного порядку слів у реченні. Крім того, він використовує синтаксичні зсуви, коли речення різко обривається або переходить у зовсім іншу синтаксичну площину. Це створює відчуття

фрагментарності та непередбачуваності, що відповідає постмодерністській естетиці.

Велика кількість вставних слів, словосполучень та речень, а також відокремлених додатків, означень та обставин, є ще однією важливою особливістю. Ці елементи виконують функцію коментарів, уточнень або відступів, розширюючи основну думку та надаючи тексту додаткової глибини.

«Синтаксис у творчості Юрія Андруховича є не просто інструментом граматики, а й потужним засобом стилізації та вираження авторської позиції. Синтаксичні конструкції допомагають формувати специфічну атмосферу: від напруженої та динамічної до медитативної та ліричної. Наприклад, короткі, рубані речення можуть передавати внутрішню тривогу, тоді як довгі, плавні – стан спокою або філософські роздуми» [19, с. 22].

Автор використовує синтаксис для мовних експериментів, змішуючи високий, поетичний стиль з розмовною мовою, сленгом та неологізмами. Таке поєднання є частиною його гри з мовою, що руйнує традиційні мовні кордони.

«Складна, нелінійна синтаксична структура є синтаксичним еквівалентом постмодерністської свідомості, що характеризується фрагментарністю, іронією та відсутністю єдиної істини. Вона допомагає автору відобразити хаос та багатоманітність сучасної реальності» [31, с. 14].

Аналіз синтаксичної організації творів Юрія Андруховича демонструє, що його синтаксис є свідомо ускладненим і виконує як естетичну, так і змістовну функцію. Він є ключовим елементом індивідуального стилю письменника, засобом створення потоку свідомості, вираження ідей постмодернізму та емоційного наповнення тексту. Вивчення синтаксису Юрія Андруховича дозволяє глибше зрозуміти механізми його творчого методу і бачення світу, що є важливим для подальшого дослідження його доробку.

Отже, складні речення у романі «Перверзія» переважають, але для аналізу ми обрали односкладні речення. Наш вибір не є спробою аналізувати «те, чого мало», а є стратегією дослідження того, як меншість елементів (односкладні

речення) виконує ключову, контрастну та психологічну функцію на тлі складних речень.

2.2. Загальна характеристика односкладних речень

«Юрій Андрухович – одна з найвпливовіших постатей сучасної української літератури. Він відомий своїм особливим стилем, що є унікальним поєднанням традиційних і експериментальних підходів. Як один із найвидатніших представників українського постмодернізму, Юрій Андрухович цілеспрямовано використовує інтертекстуальність – свідомо вплітає в текст цитати, алюзії та переосмислює твори інших авторів. Він також майстерно грає з різними жанрами, стилями та мовними засобами, змішуючи культурні шари та історичні епохи. Така манера письма відображає його критичне ставлення до усталених уявлень про історію, світ і літературу»[31, с. 65].

Аналіз граматичної структури та особливостей тексту роману Юрія Андруховича «Перверзія» дозволив виявити певні закономірності в організації тексту. Зокрема, автор часто використовує односкладні речення, які мають лише один головний член і, попри це, несуть у собі повну предикативність, роблячи текст лаконічним і динамічним.

«Односкладні речення, виявлені в творчості Юрія Андруховича, складають досить чисельну групу. Як свідчать наші спостереження, серед усіх типів односкладних речень найчастіше письменник вживає означено-особові, безособові та номінативні речення, рідко – неозначено-особові, узагальнено-особові. За допомогою односкладних конструкцій Юрій Андрухович збагачує корпус зображально-виражальних засобів художньої оповіді, наснажує свою оповідь емоційністю та психологічністю. У творах односкладні речення виконують різноманітні функції, основні серед них – оцінна й емоційно-експресивна. За допомогою односкладних речень письменник відтворює психологічний стан, виражає думки, мрії, сподівання, водночас нерідко – розпач і зневіру. У творах спостерігаємо потужну експресію, пластичність образів, динамічність зображення. Вжиті односкладні речення влучно і

вичерпно передають оцінку певних вчинків. Загалом простежена потужна система образотворення творів Юрія Андруховича засвідчує майстерність ідіостилю автора, непересічність його творчого мислення і манери письма. Зазначимо, що поки що в лінгвістиці не повністю досліджено семантико-синтаксичну організацію прозових творів Юрія Андруховича. Вивчення синтаксичних конструкцій є актуальним і потребує глибокого мовознавчого аналізу. Творчість Юрія Андруховича – цікавий і багатий матеріал для дослідження, тому перспективним видається розгляд семантико-синтаксичної парадигми одиниць художньої оповіді письменника, системи образотворення загалом» [3, с. 194].

Характерною рисою є домінування означено-особових речень, значна присутність безособових, помірне вживання неозначено-особових, інфінітивних та іменних і, як підтвердження специфіки авторського світовідчуття, повна відсутність узагальнено-особових речень. Така диспропорція є важливим показником художнього методу Юрія Андруховича, орієнтованого на суб'єктивне переживання, внутрішній стан і конкретну дію, а не на універсальні моральні сентенції.

У романі Юрія Андруховича «Перверзія» виявлено 300 односкладних речень. Застосувавши традиційну класифікацію, ми виділили такі різновиди односкладних речень: означено-особові, неозначено-особові, безособові, інфінітивні, іменні.

Кількість виявлених різновидів односкладних речень подамо в таблиці.

Таблиця 1. Односкладні речення в романі Юрія Андруховича «Перверзія».

№	Різновиди односкладних речень	Кількість односкладних речень
1	Означено-особові	147
2	Неозначено-особові	30
3	Узагальнено-особові	0
4	Безособові	93

5	Інфінітивні	12
6	Іменні	18

Означено-особові речення складають найбільшу частку (49%), майже половину всіх речень. Безособові речення є другою за величиною групою (31%). Неозначено-особові, іменні та інфінітивні речення складають менші сегменти – 10%, 6% та 4% відповідно.

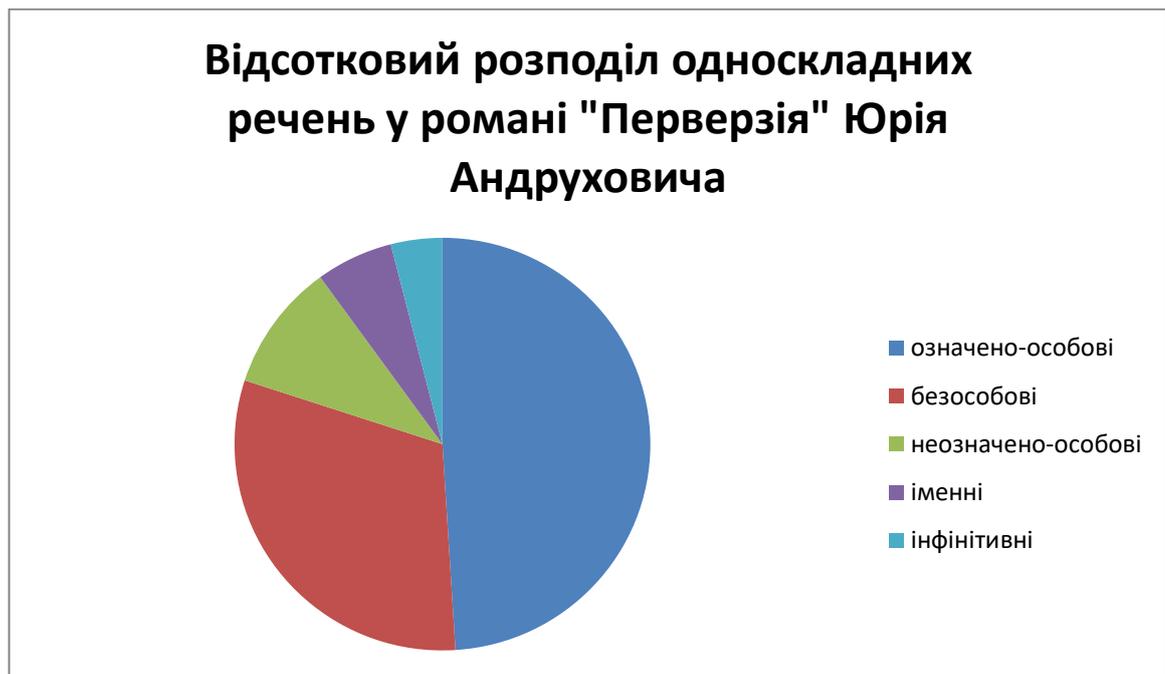

Рис. 1. Кількість односкладних речень у романі Юрія Андруховича «Перверзія».

Таким чином, здійснений аналіз односкладних речень у романі «Перверзія» Юрія Андруховича демонструє, що автор найчастіше вживає означено-особові та безособові, рідше – неозначено-особові, інфінітивні та іменні. У романі не знаходимо узагальнено-особових речень.

Частотність і функціональність означено-особових та безособових речень безпосередньо пов'язані з авторським задумом і постмодерним світоглядом.

2.3. Дієслівні односкладні речення.

2.3.1. Означено-особові речення

Односкладні дієслівні речення за своєю суттю передають незалежну ознаку, виражену дією. Ця дія може бути реалізована через такі структурно-семантичні типи:

- 1) означено-особові;
- 2) неозначено-особові;
- 3) узагальнено-особові;
- 4) безособові;
- 5) інфінітивні речення.

Всі ці різновиди односкладних речень вживає Юрій Андрухович у своїх творах. Як виявили наші спостереження, в романі «Перверзія» найчастіше вжито означено-особові речення.

У сучасному мовознавстві тривають суперечки щодо означено-особових речень. Одні вчені беззаперечно відносять їх до односкладових, а інші – до двоскладових.

«Означено-особові речення – різновид односкладних простих речень, у яких виконувач дії мислиться однозначно, а головний член речення виражений дієсловом у формі 1-ї або 2-ї особи однини чи множини теперішнього або майбутнього часу дійсного способу. Специфіка цих речень полягає в тому, що основна увага в них зосереджена не на особі, яка виконує дію, а на самій дії чи стані. Самого ж виконавця можна легко виявити за особовими закінченнями дієслова» [12, с. 4].

А. Грищенко в енциклопедії «Українська мова» зазначає, що «виділення односкладних-означено-особових речень в окремий тип у складі односкладних конструкцій слушно вважають проблематичним, а то й повністю заперечують. Він пояснює це тим, що така конструкція підлягає цілковитому перетворенню на звичайне двоскладне «шляхом введення до його складу відповідного особового займенника, що дає підставу кваліфікувати дану синтаксичну

конструкцію як регулярну реалізацію відповідних двоскладних структур» [36, с. 77].

К.Ф. Шульжук зазначає, що «такі речення без займенникового підмета я, ти, ми, ви Л.А. Булаховський вважав неповними. І.Р. Вихованець відносить їх до двоскладних і кваліфікує як речення з лексично вираженим дієслівним простим присудком у формі першої та другої особи теперішнього та майбутнього часу, а також наказового способу і лексично не вираженим (нульовим) підметом у формі першої та другої особи займенникових іменників (так звані означено-особові речення). Такий підхід обумовлений кваліфікацією лінгвістами елементів я, ти, він (вона, воно), ми, ви, вони не аналітичних морфем-префіксів, що виражають особу дієслова. Отже, на формально-граматичному рівні ці речення односкладні, оскільки в них предикативність виражається одним компонентом – головним членом речення. У цих реченнях на першому плані знаходиться не особа, а дія чи стан» [53, с. 408].

«Означено-особові речення цілком самостійні, як і двоскладні з підметом-займенником. Їхня самостійність зумовлена тим, що дієслівне закінчення чітко вказує на особу, якої стосується дія чи стан. Тому односкладні означено-особові речення є повними. До того ж вони нерідко вживаються одночасно з двоскладними реченнями, у яких є потреба наголосити на особі мовця чи співрозмовника; у такому випадку підмет-займенник з функціонально вагомим компонентом» [53, с. 399].

Автори, зокрема Юрій Андрухович, у своїх творах активно використовують односкладні означено-особові речення. У творчості письменника головний член у таких реченнях найчастіше виражений:

а) дієсловом першої особи однини та множини дійсного способу, наприклад: «*Прошу третю канцелярію дослідницько-пошукового підвідділу з'ясувати це*» [1, с. 45], «*Отож – рушаймо!*» [1, с. 12], «*Уперше чую щось подібне, сину мій*» [1], «*Повертаюся до позавчорашньої історії*» [1, с. 4], «*Поки пам'ятаю*» [1, с. 8];

б) дієсловом другої особи множини дійсного способу, наприклад: «Вірні своїй природі та технології, не хочемо усвідомити» [1, с. 78], «Не озирайся» [1, с. 66];

в) дієсловом наказового способу, наприклад: «Скоренько роби їй самокрученого папіроса» [1, с. 22].

Отже, використання односкладних означено-особових речень у постмодерному романі Юрія Андруховича «Перверзія» є не просто формальною синтаксичною особливістю, а наріжним каменем стилістичної архітекτονіки твору, що відображає його центральні ідейно-художні установки. Насиченість тексту означено-особовими реченнями знаменує свідомий відхід автора від класичної, логічно врівноваженої прози на користь динамічного, суб'єктивного та іронічно-сповідального наративу.

2.3.2. Неозначено-особові речення

У неозначено-особових реченнях виконавець дії залишається невизначеним, оскільки його ідентифікація не є важливою для повідомлення. Особа, що виконує дію, може бути як невідомою, так і відомою мовцю, однак він свідомо не називає її, щоб зосередити увагу слухача на самій дії або події.

«Більш стислим є визначення неозначено-особових конструкцій в енциклопедії «Українська мова»: це односкладне речення, структурну основу якого становить головний член, виражений дієсловом у формі 3 особи множини», – наголошує І.І. Слинько[40, с. 48].

Щодо речень, де головний елемент виражений формою 3-ї особи множини А.П. Загнітко висловив таку думку: «Інколи такі речення кваліфікують як означено-особові на тій підставі, що форму 3-ї особи множини можна замінити формою 1-ї особи: Пиши, як тобі кажуть // Пиши, як тобі кажу. Синонімічність таких конструкцій не означає їхньої тотожності: форма неозначено-особових речень зручна для маскуванню дійової особи, а неозначеність (хоча б і незначною мірою) – семантична властивість неозначено-особових речень. Крім того, формальні ознаки (форма третьої особи множини тощо) також свідчать на користь визначення таких речень неозначено-особовими. У цих реченнях

окреслюється дія, створювана конкретною особою, яка не називається з метою її неозначеності» [41, с. 201].

Активно вживаються неозначено-особові речення в розмовному мовленні та в художній мові. У романі «Перверзія» Юрія Андруховича такі речення широко представлені. Головний член у них виражається:

а) дієсловом третьої особи множини теперішнього часу, наприклад: *«Так нарешті опиняються в переповненому людом помешканні, обкуреному й обкадженому всілякими екваторіяльними пахоцями, підсвіченому зеленими і червоними лампами ...»* [1, 10], *«Ступінь за ступенем робляться дедалі посвяченішими у велике безглуздя повторів і самоповторів»* [1, с. 33];

б) дієсловом третьої особи множини майбутнього часу, наприклад: *«За необхідне потягнуть Респондента за рукав і вкажуть йому на Музей історії природи»* [1, с. 25];

в) дієсловом минулого часу дійсного способу у множині, наприклад: *«Розробили тьму ідей, одну дотепнішу за іншу»* [1, с.14], *«Владно почали знімати з мене плаща»* [1, 18].

Отже, наведені приклади підтверджують, що неозначено-особові речення є активним та значущим синтаксичним засобом у художній мові Юрія Андруховича, що відповідає їхній високій частотності у розмовному стилі.

2.3.3. Узагальнено-особові речення

«Односкладні узагальнено-особові речення – речення, в яких дія-стан сприймаються узагальнено, як така, що характерна за певних умов для будь-кого, а головний член виражений дієсловом у формі другої особи, зрідка – іншими особовими формами» [12, с. 4]. Названі дії і стани є часто повторюваними, типовими, стосуються всіх і кожного. Часто це прислів'я, приказки, крилаті вислови і под.

«Особливістю узагальнено-особових речень є те, що вони використовуються для вираження таких спостережень, які, на думку мовця, є

обов'язковими, незаперечними, оскільки природно впливають з об'єктивних особливостей явищ чи ситуацій» [4, с. 250 с.].

А. Грищенко додає, що «дія (стан), позначена головним членом узагальнено-особових речень, виступає як ознака широкого, невизначеного загалу без певних темпоральних і просторових обмежень» [42, с. 66].

«В односкладних узагальнено-особових реченнях можуть бути виражені такі комунікативні ситуації: а) загальне судження, узагальнений висновок, безвідносний до місця й часу; б) суб'єктивність думок, інтимність переживань чи настроїв. Такі речення відтворюють узагальнені умовиводи автора на основі життєвого досвіду, власних спостережень, а дія, виражена в них, втрачаючи прямий стосунок до мовця, набуває узагальненого значення» [46, с. 724].

Р.О. Христіанінова зазначає, що «форма головного члена узагальнено-особових речень лише формально збігається з формами головних членів означено-особових, неозначено-особових і двоскладних речень, проте семантично ці конструкції істотно відрізняються від указаних речень, бо їхнім основним призначенням є вираження незалежної ознаки (дії), що приписується узагальненому діячеві, тобто співвідносного збудь-яким діячем і віднесеного до будь-якої синтаксичної особи. Незалежну ознаку в таких конструкціях характеризують як позачасову, не пов'язану конкретно з моментом мовлення. Загальне граматичне значення цього типу речень зреалізоване формою головного члена, семантика якого зосереджена на вираженні дії та вказівки на узагальненого діяча та особу» [48, с. 27].

У «Перверзії» Юрія Андруховича не знаходимо узагальнено-особових речень.

Таким чином, відсутність узагальнено-особових речень у «Перверзії» є свідомим синтаксичним рішенням, яке підкреслює суб'єктивність, антидидактизм і динаміку твору, зосереджуючи увагу на індивідуальному досвіді героя, а не на універсальних істинах.

2.3.4. Безособові речення

У романі «Перверзія» Юрія Андруховича часто трапляються безособові речення. Ці речення, на відміну від інших типів односкладних, виділяються своєю різноманітною граматичною будовою, багатогранністю значень та активним використанням.

Різнманітні за семантикою безособові речення в романі «Перверзія» Юрія Андруховича. Їх можна об'єднати в такі групи:

- 1) безособові речення, що виражають стан природи: *«В приміщеннях уже справді сутеніло» [1, с. 46], «Надворі ледь сутеніло» [1, с. 31], «Вже добре таки стемніло» [1, 10];*
- 2) безособові речення, в яких виражена дія невизначеного діяча, стихійної сили тощо: *«Далі машину повело» [1, с. 50];*
- 3) безособові речення, що виражають фізичний і психічний стан людини: *«Мені зробилося зовсім тепло» [1, с. 62], «Мені забило груди солодким димом» [1, с. 11], «Але мені було байдуже» [1, с. 44];*
- 4) безособові речення, що позначають стан, зумовлений відсутністю чогось або когось: *«Нема Ади нема ради» [1, с. 55], «Нема в мене ні дому, ні близьких, ні рідних» [1, с. 7];*
- 5) безособові речення, що означають дію неусвідомленої сили: *«Відразу після чого з напівосвітлених вікон палацу бризнуло якоюсь украй нервовою музикою для камерного оркестру» [1, с. 9];*
- 6) безособові речення, що вживаються для передачі різних модальних значень (можливості, неможливості, необхідності, неминучості, бажаності тощо): *«Треба як-небудь закінчити позавчорашню історію, ні?» [1, с. 66], «За це треба випити» [1], «Треба розуміти, саме ту пиятику» [1, с. 4], «Треба лише встати з ліжка і Жити далі» [1], «Треба взяти гондолю» [1, с. 9], «Цього вечора треба співати різдвяні пісні» [1, с. 7],*

«Зрештою, можна би і спокійніше з цим жити» [1], «Можна було розмовляти про Веронезе» [1,с. 47], «Можна було просто вимовляти вголос ці імена, ці поняття, ці назви» [1,с. 66], «Завжди можна віднайти бодай Одну властивість для Уподібнення» [1,с. 10], «Друзе, як слід називати нашого Джон Пола по-венеційському?» [1,с. 6], «Для початку слід було розлучитись» [1,с. 69], «Мені слід заpastися біноклем» [1,с. 49], «Куди їм слід рухатися далі» [1,с. 52].

У цих безособових реченнях головний член виражений:

а) безособовим дієсловом: *«В приміщеннях уже справді сутеніло» [1,с. 33], «Надворі ледь сутеніло» [1,с. 66], «Вже добре таки стемніло» [1,с. 2];*

б) безособовим дієсловом на -ся (сь): *«Мені зробилося зовсім тепло» [1,с. 68], «Зробилося зовсім тісно» [1,с. 8], «Після зупинки на Санта Маркуоля місце у вапоретто зробилося трохи більше» [1,с. 67], «Робилося надто багато великих літер» [1,с. 71], «Робилося зимно», «Робилося чимраз холодніше» [1,с. 45];*

в) предикативними прислівниками на -о, -е, які можуть уживатися поряд з допоміжними дієсловами *стало, було, робиться* і под.: *«До дідька зимно!» [1,с. 21], «Але це мені байдуже» [1,с. 6], «Мені до дідька прикро» [1];*

г) предикативно-безособовими словами *треба, слід, можна, необхідно, доцільно* і под., що означають стан, разом з інфінітивом або без нього: *«Треба як-небудь закінчити позавчорашню історію, ні?» [1,с. 80], «За це треба випити» [1,с. 77], «Треба розуміти, саме ту пиятику» [1,с. 47], «Треба лише встати з ліжка і Жити далі» [1,с. 5], «Треба взяти гондолю» [1,с. 10], «Цього вечора треба співати різдвяні пісні» [1,с. 21], «Друзе, як слід називати нашого Джон Пола по-венеційському?» [1,с. 66], «Для початку слід було розлучитись» [1,с. 63], «Мені слід заpastися біноклем» [1,с. 27], «Куди їм слід рухатися далі» [1,с. 29], «Треба було скидати швидкість до сорока-п'ятдесяти» [1,с. 22], «Треба виконати близько восьми-дев'яти українських пісень переважно народного змісту» [1,с. 79];*

г) заперечним словом *нема*: «Нема за що» [1, с. 7], «Нема Ади нема ради» [1, с. 60], «Нема в мене ні дому, ні близьких, ні рідних» [1, с. 74].

Безособові речення є найчисельнішим синтаксичним типом односкладних конструкцій у романі Юрія Андруховича «Перверзія», це свідчить про глибоку структурну та ідейно-художню домінантність цього типу речень у творі. Це не випадковість, а свідомий стилістичний вибір, який відображає ключові світоглядні та естетичні принципи роману.

Таким чином, безособові речення стають не просто граматичною категорією, а основним стилістичним маркером, який надає роману його характерну меланхолійно-фаталістичну та інтелектуально напружену тональність.

2.3.5. Інфінітивні речення

«Інфінітивні речення є близькими до безособових, але в сучасній лінгвістиці їх виділяють в окрему групу. Вони рідко вживаються в мовленні, проте дуже виразні. Їх використовують для категоричних висловлювань: наказів, спонукань, побажань або порад. Головний член у таких реченнях – це самостійний інфінітив, який позначає можливу, необхідну чи неминучу дію» [44, с. 21].

В.А. Чабаненко наголошує, що «в інфінітивному реченні головний член не підпорядкований жодному іншому члену речення, а тільки має залежні слова. У безособовому реченні інфінітив прилягає до модального дієслова або предикативного прислівника з модальним значенням, компенсуючи їхню інформаційну недостатність. Крім того, інфінітивні речення виражають потенційну дію, яку необхідно здійснити в майбутньому конкретній або узагальненій особі, тобто такі речення не є безсуб'єктними, хоч форма інфінітива не вказує на особу» [49, с. 210].

Інфінітивні речення, виявлені в творчості Юрія Андруховича, за значенням можна поділити на такі групи:

а) інфінітивні речення, які виражають категоричний наказ, спонукання, заклик до дії: «Не допустити затоплення Венеції» [1, с. 21];

б) інфінітивні речення, що містять запитання, сумнів, вагання, нерішучість. Вони виражені у формі запитань: «*Де нам її взяти?*» [1, с. 6], «*То, може, спинитися?*» [1, с. 30], «*То чим мене злякати?*» [1, с. 28];

в) інфінітивні речення з часткою би (б), що виражають пораду, бажану дію: «*Лизнути б шийку кінчиком якби...*» [1, с. 55].

Отже, в сучасному синтаксисі виділяють п'ять дієслівних типів односкладних речень: означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові, безособові та інфінітивні речення. На деякі з них (означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові) припадає по декілька поглядів щодо їх віднесеності до односкладних, або ж двоскладних неповних синтаксичних конструкцій. Натомість інфінітивні розглядають у межах односкладних речень, проте є дискусії щодо відокремленості з-поміж безособових. Усі типи мають свої засоби вираження, передають певну інформацію та урізноманітнюють художній текст, надаючи експресивного-забарвлення.

У романі «Перверзія» Юрія Андруховича виявлено всі різновиди дієслівних односкладних речень, крім узагальнено-особових. Цей різновид не представлено у прозових творах письменника.

2.4. Іменні односкладні речення

Односкладні речення іменного типу – це речення, єдиний головний член яких виражений іменником у називному чи родовому відмінках. З-поміж них виокремлюють номінативні та генітивні.

«Особливий тип односкладних речень становлять номінативні речення, які тривалий час учені розглядали як неповні двоскладні або односкладні безособові. В українському мовознавстві вперше номінативні речення як різновид односкладних почали розглядати М.С. Возняк, О.Б. Курило, К.Т. Німчинов, І.І. Огієнко та ін.» [39, с. 25].

«Номінативні речення – синтаксичні конструкції, структурну основу яких становить головний член, виражений іменником у формі називного відмінка. До них належать і ті, головний член яких виражений називним відмінком

займенника чи субстантивованої частини мови в однині чи множині», – зауважує К.Ф. Шульжук [51, с. 367].

А. Загнітко вважає, що «головний член номінативних речень не виступає морфологізованим, бо іменник за своєю синтаксичною природою багатofункціональний. Тому не можемо визначити його синтаксичну роль, беручи за визначальне тільки його морфологічні характеристики. Необхідно враховувати характер вираженої думки та комунікативні завдання речення» [12, с. 45].

У сучасному мовознавстві номінативні речення за семантикою та структурою поділяються на такі групи:

1) «буттєві (описові, констатувальні, екзистенційні) речення, що вживаються в описах природи, обстановки, психологічного стану людей. Мета таких речень – зафіксувати наявність певного явища, предмета, факту, події тощо. Екзистенціальні речення є найбільш поширеним різновидом номінативних речень» [12, с. 98]. Багато таких речень знаходимо в романі «Перверзія» Юрія Андруховича. Їх можна об'єднати в такі групи:

а) речення, що називають предмети, явища природи, географічні об'єкти, певні події тощо; наприклад: «Краса, Ніжність і Білість» [1, с. 8], «Сіре небо» [1, с. 77], «Облізлий сніг» [1, с. 11], «Вежі» [1, с. 35], «Черепиця» [1, с. 9], «Жовті мури» [1, с. 47], «Тиша, десята, ні, одинадцята ранку, п'ятниця, ... високогір'я, Високоальп'я» [1, с. 10], «Тяжкі перини, ... кава з молоком, гаряче вино, ... далекий дзвін, комини, ... невидимі крила» [1, с. 49];

б) речення, що характеризують психологічний стан людей, наприклад: «Велика самотність, отче Антонію» [1, с. 41];

2) вказівні речення, що вказують на особу, предмет. Значення вказівності морфологічно виражається частками *ось, он, от, онде, осьде* та ін., наприклад: «Ось її вухо, вушко, просвічене наскрізь» [1, с. 9], «Ось волосся, здається, фарбоване, ясно-каштанове» [1, с. 41], «Ось питання...» [1, с. 55], «Он те дерево» [1, с. 33], «От таке собі інтерв'ю-бліц» [1, с. 12], «От тільки чи

паскудна дикція, чи діалектизми, чи щось інше» [1, с. 23], «От уже кілька десятків тисяч років» [1, с. 74].

Ірина Бабій стверджує, що «у сучасному синтаксисі дискусійним залишається питання про вокативні (від лат. *vokativus* – кличний відмінок) речення, котрі, як і генітивні, вживаються в розмовному та художньому мовленні. Їх ще називають реченнями-звертаннями. Вони виражають почуття, волевиявлення, думку, заклик, спонування, докір, обурення тощо» [3, с. 3].

За семантикою вокативні речення можна об'єднати в такі групи:

а) речення, які виражають звернення до адресата мовлення, щоб привернути його увагу: «*Пане Парф'янський?!чи готові вже назвати тему вашого відчиту?»* [1, с. 7], «*З якими почуттями прибули до Венеції? Ваша Милосте?»* [1, с. 9], «*І останнє запитання. Ваша Милосте»* [1, с. 79];

б) речення, що передають емоційні реакції мовців: «*Вельмиповажний пане Перфекцій!»* [1, с. 9], «*Моя Адо моя вадо! Моя вадо!»* [1, с.47].

«В останні десятиліття в сучасній синтаксичній теорії почали виокремлювати генітивні речення, хоча зазначимо, що такі речення сьогодні викликають багато дискусій. Не всі науковці їх виділяють в окремий тип. Специфіка генітивних речень полягає в тому, що головний член у них виражений іменником або займенником у родовому відмінку і виражає не тільки значення наявності, існування предметів, а й їх кількість. За семантикою генітивні речення можна поділити на стверджувальні і заперечні. Як правило, такі речення вживають у розмовному (діалогічному, монологічному) мовленні, в художніх текстах»[3, с.3], – зазначає І. Бабій у своїй праці.

У творчості Юрія Андруховича виявлено невелику кількість генітивних речень. Серед них можна виокремити заперечні речення : «*Ні дому, ні близьких, ні рідних»* [1, с. 44].

Отже, в українській та зарубіжній лінгвістиці сформувалася широка аспектологія сучасних синтаксичних досліджень, однак і сьогодні розгляд багатьох синтаксичних явищ, понять залишається дискусійним. Теорія односкладних речень потребує однозначності, чіткості, уточнення поняття

односкладності з семантичного та формально-граматичного погляду. Активно використовуються односкладні речення в художньому мовленні, де вони виконують естетичну роль. Широко представлені різні типи односкладних речень у романі «Перверзія» Юрія Андруховича. Своєрідність синтаксичної будови різновидів односкладних речень зумовлює їх широкі естетичні можливості в художньому дискурсі.

РОЗДІЛ 3.
ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ
У РОМАНІ «ПЕРВЕРЗІЯ» ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА

**3.1. Односкладні речення як засіб створення експресії та емоційності
та їхня роль у динамізації оповіді**

«Однією з визначальних рис художнього стилю кінця ХХ – початку ХХІ століття є свідомо деформація або ж, радше, творче переосмислення традиційних синтаксичних структур задля досягнення максимальної експресії та інтенсивності сприйняття. У цьому контексті односкладні речення постають не просто як граматична категорія, а як потужний засіб стилістичної компресії та динамізації тексту» [14, с. 398].

«В українській лінгвостилістиці, односкладні речення традиційно кваліфікуються за наявністю лише одного головного члена (підмета або присудка), що обумовлює їхній високий потенціал у мовленнєвій економії. Проте, у романі «Перверзія» Юрія Андруховича, яка є яскравим зразком постмодерної чуттєвості, їхня функція значно ширша» [13, с. 398]. Односкладні речення тут слугують інструментом для:

- концентрації уваги на дії, стані чи об'єкті, елімінуючи другорядні деталі;
- створення ефекту кінематографічного монтажу, де швидка зміна кадрів (речень) прискорює ритм оповіді;
- передачі інтенсивних психологічних станів та потоку свідомості героя.

«Як зазначають дослідники творчості Андруховича, його проза характеризується ритмічним контрастом: чергуванням надмірно довгих, ускладнених періодів із короткими, рубрикованими фразами. Саме в цьому синтаксичному «диханні» односкладні речення відіграють роль каталізаторів динаміки, різко перемикаючи читача з медитативного споглядання на імпульсивну дію. Таким чином, у межах цього розділу ми проаналізуємо функціонально-стилістичне навантаження окремих типів односкладних речень,

доводячи їхню ключову роль у формуванні індивідуального оповідного темпу автора»[36, с. 89].

Називні речення (іменникові пропозиції), у яких головний член виражений іменником у називному відмінку, мають у прозі Юрія Андруховича особливе значення. Вони функціонують як синтаксичні спалахи або стоп-кадри, що миттєво вводять читача в новий простір, фіксують миттєвий стан або створюють напружену атмосферу.

«На відміну від двоскладних речень, які передбачають розвиток думки або дії («Був вечір, і падав дощ»), називні речення передають голоформу, тобто завершений, цілісний образ. Цей прийом є прямим посиленням динаміки сприйняття, оскільки змушує читача самостійно добудовувати відсутні зв'язки та дієслівну дію» [20, с. 19].

Часто Юрій Андрухович використовує називні речення для акцентування кульмінаційних моментів або для створення атмосфери відчуження та сюрреалістичності, характерної для його світу. Вони стають своєрідним пунктиром у свідомості героя, передаючи його лихоманкове сприйняття дійсності.

«Проза Юрія Андруховича відома своїми довгими, розлогими, поліпредикативними реченнями, які часто містять розгалужені підрядні та сурядні зв'язки, створюючи ефект занурення, потоку свідомості, або медитативного блукання. Читання таких конструкцій уповільнює ритм. Проте, щоб уникнути монотонності та заболочування оповіді, автор інтеркалює (вставляє) у цей потік короткі, рублені односкладні речення» [20, с. 19].

«Аналіз використання односкладних речень у романі «Перверзія» Юрія Андруховича підтверджує їхню виняткову стилістичну значущість у контексті динамізації оповіді. Односкладні речення перестають бути лише синтаксичною одиницею і набувають функції риторичного та ритмічного інструменту. Називні речення слугують засобом моментальної фіксації та кінематографічного кадрювання, забезпечуючи експресивну лаконічність та прискорене введення в сцену. Особові речення посилюють суб'єктивну

динаміку, передаючи напружений потік свідомості та невідворотність дії. Безособові речення створюють відчуття стихійності та фатуму, акцентуючи на неконтрольованих станах, що емоційно прискорює сприйняття» [21, с. 49].

Спільна функція односкладних речень полягає у створенні ритмічного контрасту з довгими синтаксичними періодами, що є головним джерелом нервової, пульсуючої динаміки роману «Перверзія» Юрія Андруховича.

Юрій Андрухович майстерно використовує потенціал односкладних речень для побудови синтаксису, що є енергійним, уривчастим і надзвичайно чутливим до емоційних та філософських коливань героя, що й становить ядро його неповторного художнього стилю.

«У розділі про односкладні речення як засіб створення експресії та емоційності в романі «Перверзія» Юрія Андруховича варто зосередитися на тому, як автор використовує ці конструкції для відображення внутрішнього світу героя, передачі динаміки подій та створення особливої атмосфери» [46, с. 189].

«Юрій Андрухович часто вдається до безособових і називних речень, щоб показати психологічний стан Станіслава Перфецького. Наприклад, називні речення типу «*Ніч. Площа. Дощ*» не лише створюють візуальні образи, а й передають почуття самотності, відчаю або напруги, які переживає герой. Це допомагає читачеві глибше зануритися в його свідомість» [23, с. 89].

Односкладні речення роблять текст більш динамічним та напруженим, що особливо важливо для роману з елементами детективу та трилеру. Короткі, обірвані фрази, як «*Стукіт у двері*», «*Дзвінок*» створюють відчуття небезпеки й непередбачуваності.

У «Перверзії» Юрій Андрухович використовує односкладні речення для підкреслення окремих деталей чи ідей. Відсутність підмета чи присудка робить висловлювання максимально стислим і змістовним. Це дозволяє акцентувати увагу на певній дії, стані чи об'єкті, не перевантажуючи текст зайвими словами.

Багато односкладних речень у романі є частиною «потіку свідомості» героя. Вони відтворюють хаотичний, фрагментарний характер його думок і

спогадів. Наприклад, різкі переходи від одного односкладного речення до іншого імітують стрибки думки, характерні для свідомості у стані стресу.

У називних реченнях, як-от *«Осінь. Верона. Холод»*, немає дієслів, і це підкреслює статичність і нерухомість. Це дозволяє зафіксувати момент у часі й просторі, створити своєрідний знімок, що має сильний емоційний заряд.

Речення, як наприклад: *«Мені холодно»*, *«Пахло димом»*, підкреслюють стан героя або середовища, який він не може контролювати. Відсутність діяча у безособових реченнях посилює відчуття безпорадності або фатальності.

Юрій Андрухович також використовує означено-особові речення, що вказують на конкретну особу, але без підмета. Це робить оповідь більш інтимною, ніби читач безпосередньо чує думки героя. Наприклад, *«Дивлюся у вікно»* замість *«Я дивлюся у вікно»* робить опис більш прямим.

Означено-особові речення типу *«Прошу третю канцелярію дослідницько-пошукового підрозділу з'ясувати, до чого це було мовлено»* [1, с. 42], *«Отож – рушаймо!»* [1, с. 21] є інформативними. Вони слугують переважно для інформування читача, описуючи події та дії персонажів.

Неозначено-особові речення *«Так нарешті опиняються в переповненому людом помешканні, обкуреному й обкадженому всілякими екваторіяльними пахощами, підсвіченому зеленими і червоними лампами, де всі без винятку співають...»* [1, с. 47] виконують описову роль, зображують середовище, у якому відбуваються певні дії. Автор застосовує цей тип речень також для того, щоб підбити підсумки або висловити узагальнені думки, які часто набувають напівметафоричного, афористичного характеру: *«Ступінь за ступенем робляться дедалі посвяченішими у велике безглуздя повторів і самоповторів»* [1, с. 33].

Безособові: *«Було виконано близько восьми-дев'яти українських пісень переважно народного змісту»* [1, с. 2] – речення такого типу використовуються, коли важливо показати саму дію, а не того, хто її виконує, що допомагає читачеві краще зрозуміти загальну картину подій: *«Покій було перетворено в залиту вогнями залу»* [1, с. 8].

Номінативні речення («*Сіре небо*» [1, с. 65]; «*Облізлий сніг*» [1, с. 48]) часто виконують зображальну роль у тексті. Зазвичай, номінативні (називні) односкладні речення є найчастіше вживаними у романі «Перверзія». Автор використовує їх для швидкого опису ситуацій, створюючи ефект динамічності, фрагментарності та миттєвої фіксації подій – «*Вежі. Ворони. Черепаця. Жовті мури*» [1, с. 77], а подекуди театральності й сюрреалізму: «*Урочисте відкриття семінару. З'ява учасників. Прибуття тондол. Сюрреалізм людських стосунків. Загальний тост*» [1].

«Односкладні речення в романі «Перверзія» є не просто граматичними конструкціями. Вони слугують важливим стилістичним інструментом для експресії та емоційності. Андрухович майстерно використовує їх, щоб передати складний психологічний стан героя, створити напружену атмосферу та стилізувати текст під потік свідомості. У «Перверзії» Юрія Андруховича прості речення набувають різноманітного стилістичного відтінку, що залежить від багатьох факторів. Це і порядок слів, і інтонація, і способи вираження членів речення, і їхня поширеність чи ускладненість. Також на стиль впливають граматична основа речення (односкладні чи двоскладні) та його повнота. Це підтверджує, що в його творчості синтаксис є не лише засобом вираження думки, а й потужним інструментом для створення художньої реальності» [51, с. 229].

У підсумку, синтаксис односкладних речень у романі «Перверзія» функціонує як лінгвістичний каталізатор. Завдяки своїй здатності варіювати ступінь визначеності суб'єкта та високій експресивності, ці речення є головним засобом динамізації тексту, створюють емоційну напругу і глибоко відображають філософію нестійкості та хаосу, притаманну роману. Це доводить, що в романі Юрія Андруховича синтаксична структура є не вторинною, а первинною у формуванні як стилю, так і сенсу.

3.2. Взаємодія односкладних та двоскладних речень у творах Юрія

Андруховича

«Лінгвостилістичний аналіз художньої прози Юрія Андруховича засвідчує його свідоме й віртуозне володіння синтаксичним арсеналом української мови. Однією з найвиразніших рис його ідіостилю є динамічна та експресивна взаємодія (контраст) між односкладними та двоскладними реченнями. Ця взаємодія є не просто стилістичним прийомом, а конструктивним елементом, що формує особливий ритм оповіді та її психологічну глибину» [42, с. 74].

У класичній граматиці двоскладними реченнями (наявність підмета і присудка) вважаються базовою, повноструктурною одиницею, що забезпечує логічну завершеність висловлювання. Натомість односкладні речення (наявність лише одного головного члена) є засобом синтаксичної компресії, фокусування уваги на дії, стані чи об'єкті.

У контексті постмодерної прози Юрія Андруховича, де переважають потік свідомості, поліфонія та фрагментарність, ця взаємодія набуває нових функцій:

- 1) «створення ритмічного контрасту – двоскладні речення, особливо розлогі, ускладнені вставними конструкціями чи численними підрядними частинами (характерні для Юрія Андруховича), уповільнюють темп, створюючи ефект медитативного занурення або напруженого очікування. Односкладні речення ж виступають як ритмічні акценти – вони «рубують» оповідь, прискорюючи її, імітуючи уривчасте дихання або швидкий монтаж кадрів» [23, с. 499];
- 2) передача психологічної напруги – довгі двоскладні речення можуть відображати логічні роздуми чи докладні описи, тоді як різка зміна на односкладні речення (особливо називні чи безособові) часто сигналізує про зміну емоційного стану, перехід до гострої рефлексії чи раптове усвідомлення;
- 3) «функція «синтаксичного дихання» – ця черговість дозволяє автору уникати монотонності. забезпечують нарощення інформації та фону, а

односкладні речення – її концентровану фіксацію та вихід на новий рівень сприйняття» [23, с. 499].

Таким чином, у даному розділі буде проаналізовано, як саме Юрій Андрухович конструює оповідну архітектуру через усвідомлене чергування цих двох синтаксичних типів, використовуючи їхній контрастний потенціал для максимальної експресії.

«Провідне місце в синтаксичній структурі прози Юрія Андруховича посідають ускладнені двоскладні речення, які виконують функцію основного оповідного потоку (нарративу). Вони є «полотном», на якому вишиваються контрастні «візерунки» з односкладними реченнями» [24, с. 168].

Функції ускладнених двоскладних речень:

- 1) «створення ілюзії потоку свідомості – Юрій Андрухович часто використовує довгі, багатоконпонентні речення з численними підрядними частинами, що передають безперервний, неструктурований процес мислення героя, його рефлексії та спогади. Це уповільнює читання, занурюючи читача в медитативний чи напружено-філософський стан. *Приклад*, аналіз речення з роману «Рекреації», де один синтаксичний період може займати півсторінки» [23, с. 499];
- 2) детальне змалювання світу – двоскладні речення дозволяють автору насичувати простір численними означеннями, уточненнями та введенням метафор, що необхідне для створення багатосарової, іронічно-сюрреалістичної картини світу.

Саме надмірна ускладненість і розлогість двоскладних речень створює ідеальне «синтаксичне поле» для того, щоб короткі односкладні речення, з'являючись, забезпечували максимальний ефект вибухової динаміки.

Стилістична майстерність Юрія Андруховича проявляється у точній дозованості використання односкладних речень та їхньому розташуванні щодо двоскладних.

Виділяються три основні моделі взаємодії:

1) «Різкий контраст (перехід від медитації до дії (двоскладні речення→односкладні речення)). Це найпоширеніший і найефективніший прийом динамізації. Після довгого, напруженого опису чи рефлексії, що тягнеться в двоскладні речення, автор різко обриває його ланцюжком коротких односкладних речень».

2) «Створюється ефект синтаксичної напруги, що імітує різкий перехід від роздумів до фізичної дії або психологічного шоку. *Приклад*, після двоскладних речень, що описує складні політичні чи філософські погляди, іде: «*Мовчання. Темно. Йду.*» (Називні + означено-особове). Ці односкладні речення слугують синтаксичною командою, яка повертає героя і читача до реальності».

3) «Інтеркаляція (включення): односкладні речення всередині двоскладних речень. Односкладні речення (часто називні або безособові) використовуються як вставні або уточнюючі конструкції всередині складних двоскладних. Вони вносять елемент фрагментарності та експресивності у логічно струнку чи деталізовану структуру двоскладних, змушуючи читача робити короткі, але гострі смислові паузи. *Приклад*, «*Він ішов уздовж траси, яка була мокра і блискуча від дощу, (Холод. Пронизливо.), і думав про те, що життя, напевно, не має сенсу.*» (Безособове, номінативне речення в дужках або як вставна конструкція). Це підсилює емоційний підтекст загального двоскладного твердження» [26, с. 200].

4) «Наростання динаміки (односкладні речення→двоскладні речення). Хоча цей прийом менш поширений, він використовується для поступового введення читача в сцену. Починаючи з низки односкладних (називних), що створюють пейзаж або атмосферу, автор потім переходить до двоскладних, яке пояснює дію або логічно завершує сцену. Називні речення створюють фоновий шум чи мінімалістичний кадр, а двоскладне надає їм смислового обґрунтування. *Приклад*: «*Літо. Спекта. Асфальт. Все це чекало на тебе цілий рік, але ти не приїхав.*» (Перехід від фіксації до рефлексії)» [31, с. 40].

«Взаємодія односкладних і двоскладних у романі «Перверзія» Юрія Андруховича має глибокі стилістичні наслідки, що безпосередньо впливають на

естетику твору. Чергування довгих двоскладних (широкий план, загальний огляд) та коротких односкладних речень (крупний план, деталізація) створює кінематографічний ефект монтажу. Читач постійно перемикається між макрота мікрорівнями сприйняття, що підтримує високу динаміку уваги та емоційну замученість» [11, с. 22].

Односкладні речення, вирвані з контексту розлогих двоскладних, часто набувають афористичного чи іронічного забарвлення. Юрій Андрухович часто працює з часовими зміщеннями. Довгі двоскладні речення можуть охоплювати спогади чи роздуми про минуле, а різкий перехід на односкладні (особливо означено-особові: «Дивлюся. Чую. Є») повертає оповідь у невідкладне, гостре теперішнє, підкреслюючи фрагментарність часової осі.

Комплексний аналіз синтаксичної структури прози Юрія Андруховича підтверджує, що взаємодія односкладних та двоскладних речень є фундаментальним, системотворчим елементом його художнього методу.

- 1) Двоскладні речення виступають як основний наративний базис, забезпечуючи деталізацію, психологічну глибину та розгортання потоку свідомості.
- 2) Односкладні речення функціонують як синтаксичні каталізатори, що різко змінюють ритм, вносять елементи експресії, акцентують кульмінаційні моменти та підкреслюють смислову іронію.
- 3) Контраст між цими двома типами речень є головним джерелом динамізації оповіді. Він створює ефект пульсації та рваного дихання, що ідеально відображає напружений, хаотичний та іронічний світ, змальований автором.

Це майстерне поєднання дозволяє Юрію Андруховичу досягати високого рівня стилістичної поліфонії та утримувати увагу читача через постійне чергування темпів і ракурсів, що є ознакою високохудожньої постмодерної літератури.

Отже, представлені в досліджуваному романі синтаксичні одиниці засвідчують використання автором різноманітних типів простих та складних

речень для вираження власних думок як ознаки взаємопов'язаних ситуацій, що висловлені за допомогою тих чи тих семантико-синтаксичних відношень і, насамперед, творення нетривіального постмодерного тексту. Прості речення повідомляють інформацію, загальну атмосферу чи описують дії героїв твору. Складні речення, залежно від настанови автора, роблять мовлення уповільненим, плавним, допомагають читачеві уявити образну, конкретно-чуттєву картину чи, навпаки, занурюють читача в атмосферу динамічності, ірреальності, карнавалу, детективу. Використання складних конструкцій із різними типами зв'язку дає змогу передати багатопланові, часто досить заплутані, смислові й емоційні відтінки мовлення, складну нелінійну архітектоніку постмодерністського тексту.

3.3. Авторські трансформації та індивідуальні особливості вживання односкладних речень

Дослідники зазначають, що «стиль Юрія Андруховича у прозових та есеїстичних творах (зокрема, «Рекреації», «Московіада», «Дванадцять обручів», «Таємниця», «Лексикон таємних знань») є яскравим зразком постмодерністської літератури в українському контексті. Його мовна манера вирізняється поєднанням різних стилістичних реєстрів, інтертекстуальністю, іронією та, що особливо важливо для нашого дослідження, сміливим синтаксичним експериментуванням. Односкладні речення у цій системі виступають не просто як граматичні одиниці, а як ключовий інструмент авторської трансформації традиційної наративної структури» [42, с. 66].

«Вживання односкладних речень у романі «Перверзія» Юрія Андруховича часто спрямоване на досягнення ефекту фрагментарності, кінематографічності та динамізму. Односкладні конструкції дозволяють швидко змінювати плани зображення, фіксувати миттєві враження та емоції, імітуючи потік свідомості персонажів або самого оповідача. На відміну від класичної прози, де односкладні речення могли слугувати переважно для лаконічності опису

природи чи народних прислів'їв, у Юрія Андруховича вони набувають експресивно-психологічного та композиційного навантаження»[58, с. 299];.

«Крім того, односкладні речення активно залучаються до синтаксичної гри та деконструкції. Юрій Андрухович свідомо порушує очікувані синтаксичні моделі, вставляючи односкладні речення туди, де традиційно очікувалося б повноцінне двоскладне речення. Це створює відчуття незавершеності, відкритості тексту та змушує читача активно долучатися до співтворчості, самостійно відновлюючи пропущені елементи або домальовуючи контекст. Таким чином, односкладні речення стають маркерами індивідуального стилю, що відходить від граматичних норм заради художньої виразності».

«Називні (номінативні) речення— це особливий тип односкладних речень, граматичну основу яких становить лише підмет. У творчості Юрія Андруховича вони займають чільне місце та виконують низку важливих авторських функцій, які виходять за межі простого позначення предметів чи явищ» [41, с. 66].

Юрій Андрухович використовує називні речення для створення ефекту «стоп-кадру» або «слайд-шоу», характерного для візуальних мистецтв. Послідовність називних речень дозволяє швидко, лаконічно й максимально концентровано зафіксувати сцену, настрій чи деталі оточення, надаючи тексту динаміки, схожої на монтаж у кіно: «Світло. Тіні. Шум кави. Його профіль».

Цей прийом слугує не лише для економії мовних засобів, а й для інтенсифікації читацького сприйняття. Читач миттєво отримує низку асоціацій, які повинен сам пов'язати в цілісну картину, що відповідає постмодерному принципу мультиперспективності.

Називні речення часто використовуються для концентрації внутрішнього стану персонажа, фіксації раптових емоцій, які ще не встигли оформитися у складну думку. У таких випадках головний член речення, виражений іменником, може нести потужний експресивний заряд: «Нервовий дроз. Холод. Порожнеча». Це дозволяє автору передати відчуття тривоги, страху або

захоплення без додаткових розгорнутих описів, забезпечуючи психологічну достовірність і лаконізм.

«Особливою авторською трансформацією є використання називних (або прирівняних до них) конструкцій в есеїстиці Юрія Андруховича (наприклад, у збірці «Диявол ховається в сирі») та публіцистичних виступах. Тут вони набувають функції афоризмів, лозунгів або сатиричних вироків. Хоча граматично такі конструкції можуть бути класифіковані як неповні або навіть двоскладні з пропущеним присудком-зв'язкою, їхня структура максимально спрощена і тяжіє до номінативного позначення: *«Кожному – своє. Владі – владське»*.

Подібні конструкції виконують риторичну функцію – вони є місткими, запам'ятовуваними і несуть значний іронічний чи полемічний потенціал, що є важливою рисою публіцистичної манери Юрія Андруховича.

Присудкові односкладні речення (означено-особові, неозначено-особові та безособові) у романі «Перверзія» Юрія Андруховича відіграють ключову роль у створенні динамічного, іноді хаотичного, сюжету та втіленні постмодерного відчуття суб'єктивної та розмитої реальності.

Неозначено-особові речення (головний член – дієслово 3-ї особи множини) у Юрія Андруховича використовуються значно частіше, ніж у класичній літературі, де вони переважно позначали дії «невідомих» або «багатьох». У його текстах вони набувають додаткового, більш глибокого значення – свідомого розмиття суб'єкта дії та іронічного знеособлення подій.

Безособові речення (дія чи стан, що мисляться незалежно від діяча) є незамінним засобом для передачі психологічної напруги, фатальності, стихійності природних явищ або екзистенційного неспокою. Вони підсилюють суб'єктивність сприйняття світу: *«Смеркало. На душі було порожньо й холодно. Не могло бути інакше»*.

Завдяки безособовим реченням, внутрішній стан персонажа сприймається як непідвладний його волі та природний, що створює ефект глибокого

занурення у свідомість героя, де домінують ірраціональні чи неконтрольовані відчуття.

Означено-особові речення (головний член – дієслово 1-ї або 2-ї особи) хоча й менш поширені як інструмент трансформації, але використовуються Андруховичем для інтенсифікації саморефлексії та безпосереднього звернення.

«У контексті прози Юрія Андруховича, де часто змішуються голоси оповідача та персонажа, ці речення допомагають чітко артикулювати суб'єктивний досвід, зберігаючи при цьому синтаксичну легкість і уникаючи громіздких двоскладних конструкцій»[28, с. 69].

«Найбільш радикальні авторські трансформації пов'язані з явищем еліптичності – свідомого пропуску необхідних для повної граматичної структури членів речення. У Юрія Андруховича ці еліптичні конструкції часто перебувають на межі з односкладними, утворюючи okazіональні синтаксичні моделі» [23, с. 199].

«Свідома синтаксична еліптичність використовується для імітації живої, уривчастої розмовної мови та спонтанності внутрішнього монологу або діалогу. Це підсилює реалізм спілкування, але одночасно робить текст більш стилістично "густим" та незвичним: « – Куди?– Додому. Пізно вже». (Пропущені присудки: *Йдеш і Мені час їти*)».

Така концентрована мова відповідає загальній тенденції Юрія Андруховича до максимальної виразності при мінімальній кількості слів.

Юрій Андрухович сміливо експериментує зі змішуванням типів речень, створюючи гібридні конструкції, які важко класифікувати за традиційною граматиною. Наприклад, поєднання елементів називного та безособового речень, де суб'єкт ніби є, але дія подається як неконтрольований стан: «Неможлива тиша, обірвана раптом чийось криком» (Тут наявний іменник, але відчувається інтенсивний стан).

Ці межові конструкції є найбільш яскравим вираженням індивідуального авторського стилю, демонструючи свідому деформацію синтаксичної

нормизація для досягнення унікального художнього ефекту – ефекту постійної мовної несподіванки та відкритості форми.

Таким чином, односкладні речення у творчості Юрія Андруховича перестають бути лише допоміжними граматичними одиницями. Вони трансформуються в потужний засіб стилізації, психологізації та постмодерної гри, що забезпечує унікальну ритміку, експресивність і глибину його художнього тексту.

РОЗДІЛ 4.

ВИВЧЕННЯ ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

4.1. Методичні аспекти розвитку мовленнєвої компетенції через односкладні речення

«Методика викладання української мови в середній школі є окремою наукою й навчальною дисципліною у вищих навчальних закладах, яка має теоретичну та практичну складові. Теоретична частина методики описує підходи, принципи, методи, прийоми, засоби та форми навчання української мови в середній школі. Практична ж частина містить коментарі щодо особливостей викладання різних розділів мови залежно від віку, обсягу матеріалу, сформованості мовних та мовленнєвих навичок учнів» [26, с. 105].

Під час вивчення української мови в середній школі вчитель повинен застосовувати такі основні підходи: особистісний, компетентнісний, системно-лінгвістичний, соціокультурний, комунікативно-діяльнісний, загальнодидактичний, дослідницький.

«Особистісний підхід враховує індивідуальні можливості і здібності учнів, пропонує створення комфортних умов для навчання та саморозвитку. Цей підхід передбачає забезпечення розвитку духовних та інтелектуальних якостей учнів, дає реалізувати себе в різних видах діяльності» [26, с. 32].

«Компетентнісний підхід передбачає формування в учнів життєвих та професійних компетентностей» [27, с. 300].

«Загальнодидактичний підхід передбачає реалізацію загальнодидактичних принципів під час навчання української мови в середній школі» [26, с. 25].

«Системно-лінгвістичний підхід забезпечує вивчення української мови в середній школі як системи взаємопов'язаних розділів» [33, с. 147].

«Соціокультурний підхід передбачає подання відомостей про матеріальну й духовну культуру українського народу через фольклорні, художні,

публіцистичні та науково-популярні тексти як ілюстрації до лінгвістичної теорії» [26, с. 224].

«Комунікативно-діяльнісний підхід сприяє формуванню на уроках української мови комунікативної компетентності учнів» [26, с. 202].

«Дослідницький підхід забезпечує формування в учнів дослідницької компетентності, пізнавальної діяльності, виробленню критичного мислення та аналізу мовних явищ, розвитку навичок спостерігати, аргументувати, робити певні висновки. Цей підхід здебільшого застосовують у старших класах середньої школи» [27, с. 364].

Метод / Прийом	Зміст та мета	Дидактична цінність
Лінгвістичне спостереження	Аналіз уривків з художніх творів. Визначення ролі односкладних речень у тексті.	Формування чуття мови та розуміння стилістичної функції.
Евристична бесіда	Постановка проблемного питання: «Чому речення "Вечоріє" є завершеним без підмета?»	Стимулювання критичного мислення та самостійного виведення правил.
Трансформаційні вправи	Перетворення двоскладних речень на односкладні й навпаки.	Розвиток вміння бачити граматичні та смислові відмінності між типами речень.
Конструювання тексту	Складання коротких описів (пейзаж, емоційний стан) із застосуванням лише односкладних речень певного типу (наприклад, тільки називних).	Практичне закріплення функціонально-стилістичної ролі речень.

«Вивчення односкладних речень у школі – це складний та тривалий процес, який потребує якісного методологічного підходу. Педагогам слід опиратися на те, що в двоскладному реченні граматична основа складається з підмета та присудка, які «перебувають в опозитивних відношеннях (підмет виділяється через протиставлення присудкові, а присудок – через протиставлення підмета)»,

а в односкладному – такої опозиції не відбувається, бо головний член виступає цілісною одиницею, що не потребує доповнення» [19, с. 78].

«Методика вивчення односкладних речень ґрунтується на синтаксичних практичних аспектах, які являють собою різновид граматичних вправ, основним завданням яких є формування, розвиток та вдосконалення вмінь та навичок учнів із синтаксису. До них можна віднести: синтаксичний розбір, доповнення речень, заміна окремих компонентів речень, конструювання мовних одиниць, перебудова словосполучень і речень» [14, с. 59].

«Для успішного засвоєння односкладних конструкцій варто обирати такі методи та прийоми, що будуть відображати їх основні властивості, а точніше «доцільно використовувати ті, що передбачають роботу над зміною структури запропонованих речень, а також визначення синтаксичних властивостей та стилістичного потенціалу односкладних речень» [41, с. 54].

Отже, розвиток мовленнєвої компетенції учнів засобами односкладних речень є ефективним та методично обґрунтованим напрямом роботи. Вивчення, аналіз та практичне застосування односкладних речень сприяє не лише засвоєнню синтаксичної будови мови, а й формуванню низки ключових мовленнєвих умінь.

4.2. Особливості вивчення односкладних речень у школі

Методистів і науковців турбує питання розрізнення дво- й односкладних речень, а також практичного розмежування типів односкладних речень, особливо у разі збігу граматичних форм головних членів.

«Ознаки, функції і призначення простих односкладних речень визначають їх роль і основне завдання вивчення у школі однойменного розділу – сформуванню у восьмикласників здатність комунікативно доцільно використовувати односкладні речення у мовленні. Водночас шкільна практика свідчить про наявність помилок у визначенні й використанні учнями простих односкладних речень. Це нерозрізнення їх різновидів, змішування неозначено-особових і безособових речень, односкладних і неповних, безособових і

особових речень з підметом, що виражений словосполученням; віднесення до називних речень неповних особових без присудка. Мовлення значної частини учнів відзначається синтаксичною одноманітністю через невміння будувати й використовувати різні типи простих односкладних речень, трансформувати і взаємозамінювати їх», – зазначає Неллі Бондаренко [5, с. 10].

«Закріпити в свідомості учнів цю прикметну ознаку односкладних речень після вивчення кожного їх типу дасть можливість лінгвістичний експеримент на підсумковому уроці з теми. Восьмикласникам дається завдання вставити підмет в односкладні речення різних типів і з'ясувати, чи зміниться і як саме їх смисл. У результаті експерименту учні дійдуть висновку, що в означено-особових реченнях послабшає смислове значення присудка; в неозначено-особових – зникне неозначеність діяча; в узагальнено-особових – віднесеність дії до будь-кого, кожного; безособові речення взагалі не приймають підмета» [28, с. 332].

Неллі Бондаренко у своїй статті зазначає, що «важливо домогтися засвоєння учнями граматичних і семантичних особливостей кожного типу односкладних речень. Однак передовсім восьмикласники повинні усвідомити відмінності між двоскладними й односкладними реченнями, що є запорукою успішного засвоєння останніх. З цією метою доцільно вдаватися до зіставлення дво- й односкладних речень, а також різних типів односкладних речень у міру їх вивчення» [5, с. 10].

Перший етап уроку «Односкладне речення» доцільно присвятити порівняльному аналізу двоскладних та односкладних конструкцій. Основна мета – чітко виокремити граматичні та семантичні особливості речень, що мають лише один головний член. Після цього учні зможуть перейти до детального вивчення різних видів односкладних речень.

«В означено-особових реченнях увага зосереджується на дії, що надає висловленню виразності, динамічності, експресивного й емоційного забарвлення. Роботу над означено-особовими реченнями доцільно починати з аналізу насиченого ними тексту. Після з'ясування його змістових віх

проводиться аналіз виписаних на дошці двох-трьох яскравих прикладів за такими запитаннями й завданнями: 1. Скільки головних членів у реченні? Назвіть і підкресліть їх. 2. Чим виражений головний член? 3. Яку форму має дієслово-присудок? 4. Чи вказує ця форма на дійову особу? Якщо вказує, то як саме?» [5, с. 10].

Ефективний спосіб розпізнавання означено-особових речень полягає в їх зіставленні з двоскладними та постановці логічного питання до присудка про уявну дійову особу. Це доцільно, оскільки виконавець дії в таких реченнях мислиться чітко визначеним (я, ти, ми, ви): *Люблю це місто. Хто любить? – Я – автор говорить про себе.*

Наступні завдання передбачають активну практичну роботу з означено-особовими реченнями. Учні не лише аналізуватимуть і розпізнаватимуть їх, але й використовуватимуть у власній мовленнєвій діяльності. Відпрацювання цих конструкцій відбуватиметься в контексті тих жанрів і ситуацій, де вони вживаються найчастіше: у розмовах (діалогах), під час надання порад чи рекомендацій, у закликах та інструкціях.

Вправа

Уявіть себе головним героєм роману «Перверзія» – поетом Станіславом Перфецьким. Складіть невеликий монолог (5-7 речень) від його імені, в якому ви звертаєтесь до себе або до читача. Обов'язково використайте: два односкладних речення, де головний член виражений дієсловом 1-ї особи однини, одне – де головний член виражений дієсловом 2-ї особи однини/множини наказового способу, мінімум одне слово чи словосполучення, що створює атмосферу роману.

Неллі Бондаренко зазначає: «Розгляд неозначено-особових речень теж доцільно розпочинати з роботи за змістом тексту. Вона переходить в аналіз прозорих прикладів речень виучуваного типу, для яких, як і всіх односкладних речень загалом, важлива сама дія, а не той, хто її виконує. Безпосередньому опрацюванню неозначено-особових речень передують зіставлення неозначено-особових речень із двоскладними. Під час аналізу восьмикласники

переконуються, що в неозначено-особових реченнях ідеться про дію, ще більш віддалену від діяча, виконувану неозначеною особою, що мислиться недиференційовано й залишається в тіні. Цю неконкретність передає 3-тя особа множини особового дієслова. На діяча можуть вказувати обставини місця (на будівництві, на залізниці). Натомість увагу мовця й адресата мовлення зосереджено на самій дії чи події. Їх позначено лексичним значенням дієслова-присудка й обставинними словами» [5, с. 11].

— *А сьогодні мене в кіно кличуть.*

— *Хто ж це?*

— *Друзі.*

«Важливою умовою засвоєння неозначено-особових речень є їх відмежування від означено-особових. Виконуючи вправи й завдання на зіставлення цих двох типів односкладних речень, учні усвідомлюють, що вони різняться за смислом, формою і значенням присудка. В означено-особових діяч – особа визначена (нею є мовець або співрозмовник), у неозначено-особових виконавець невизначений. У процесі роботи над неозначено-особовим реченням доцільно розглянути його в аспекті парадигматичних та трансформаційних змін. Аналізуючи парадигматику неозначено-особових речень, восьмикласники пересвідчуються в сталості їх структури – як і означено-особові речення, вони завжди залишаються односкладними», – за словами Неллі Бондаренко [5, с. 12].

Традиційно неозначено-особові та узагальнено-особові речення вивчають разом на одному уроці. Головна проблема такого підходу, що він створює плутанину в головах учнів. Оскільки ці два типи односкладних речень вже дуже схожі за граматиною, спільне вивчення провокує їх змішування і не дає змоги чітко їх розрізнити. У свідомості заздалегідь закладається установка на їх ототожнення.

Якщо розділити вивчення цих двох типів речень на два окремі уроки, це дасть змогу:

1. Усунути психологічну установку на їх змішування.

2. Детальніше розглянути й ґрунтовно опрацювати кожен тип окремо.
3. Поліпшити розмежування цих речень.
4. Зрештою, забезпечити краще засвоєння матеріалу учнями.

«Ознайомлення з узагальнено-особовими реченнями доцільно розпочати зі спостереження над ними в тексті. Їх аналіз підводить учнів до розуміння, що односкладні речення з неконкретною формою вираження присудка можуть означати дію, яка стосується всіх чи багатьох: Діло словом не заміниш (Нар. творчість). Відповідаючи на питання до присудка, учні з'ясовують, що узагальнене значення діяча виражається в реченні дієслівним присудком у 2-гій особі однини або множини» [5, с. 14].

Навчаючи восьмикласників, дуже важливо зосередитися на відмінностях між узагальнено-особовими реченнями та означено- й неозначено-особовими, оскільки всі ці типи схожі за граматичними ознаками. Вчителі повинні чітко наголосити, що ключова відмінність полягає у значенні (семантиці). В узагальнено-особових реченнях дія (стан чи ознака) стосується узагальної особи, тобто будь-якої людини або всіх людей узагалі. Саме через цю особливість узагальнено-особові речення часто використовуються у прислів'ях, приказках та афоризмах.

«Безособові речення дають змогу дистанціюватися від діяча настільки, що дію представлено як здійснювану незалежно від чийоїсь волі. В основі вивчення безособових речень повинно бути усвідомлення восьмикласниками їх семантичного маркера, яким є брак активного діяча (носія ознаки). Речення цього типу відображають дію і стан природи, людей і тварин; ознаку; повідомляють про них як такі, що виникають і перебігають самі собою, як стихійний процес, незалежно від чийоїсь волі й бажання: Розвидняється. Сутеніє. Штормить. Мені нездужається. Завдяки семантико-стилістичній строкатості й виразності безособові речення широко використовують у розмовному мовленні та в художній літературі. Брак підмета в безособових реченнях не надає їм оригінальності, адже підмет не мислиться і в інших типах односкладних речень. Специфіка безособовості з'являється, якщо дію потрібно

подати як відірвану від діяча, таку, що виникає й перебігає (існує) стихійно, незалежно від нього: 1. Я не працюю. – Мені не працюється. 2. Я не сплю. – Мені не спиться» [5, с. 12].

Вправа

Уважно прочитайте речення. Знайдіть серед них ті, що не є безособовими, і поясніть чому. Спробуйте перебудувати їх на безособові, якщо це можливо.

- a. «Вже добре таки стемніло».
- b. «Надворі ледь сутеніло».
- c. «Мені забило груди солодким димом».
- d. «Я відчував, що мені зробилося зовсім тепло».
- e. «Робилося зимно».

Семантика безособових речень різноманітна, але учні мають визначати їх за формою присудка та деякими другорядними членами, тому вчителеві слід зосередити увагу на аналізі синтаксичної будови цих речень.

Поняття про безособові речення починає складатися у школярів ще під час вивчення безособових дієслів у курсі морфології. На уроках синтаксису у 8-му класі, аналізуючи структуру та значення цих речень, важливо акцентувати, що їхня граматична особливість полягає у позначенні дії, стану чи ознаки, яка не пов'язана з конкретним виконавцем (діячем).

Наприклад:

Речення «Дощить.» виражає стан природи.

Речення «Мені не спиться.» повідомляє про стан людини, що виникає незалежно від її волі.

Учні найкраще усвідомлюють семантичні (змістові) та структурні особливості безособових речень, працюючи з текстами, що містять ці конструкції, які описують стан природи, стихійну дію або стан людини.

Вивчення теоретичного матеріалу дозволить учням з'ясувати три ключові моменти щодо безособових речень:

1. Що таке безособові речення?
2. Які типи присудків вони можуть мати?

3. Які смисли (стани, дії тощо) вони передають?

Бондаренко Неллі наголошує на тому, що «після ознайомлення учнів з особливостями безособових речень і виконання вправ на конструювання доцільно застосувати прийоми парадигматики (час, спосіб) і трансформації (особові – безособові). Різноманітні завдання і вправи дадуть змогу зосередити увагу на способах вираження присудків, особливостях форми та своєрідності семантики безособових речень, їх будови, різноманітності смислових і граматичних значень. Восьмикласники набудуть здатності розрізняти безособові речення, співвідносити їх із двоскладними; з'ясувати семантику порівняно з іншими типами речень; визначати основу синонімічності деяких двоскладних, неозначено-особових і безособових речень з огляду на різну міру зв'язку з діячем, його визначеність або невизначеність» [5, с. 13].

Для кращого розуміння, як дія чи ознака може стати станом, доцільно дати учням восьмого класу завдання створити ланцюжок речень, що відображають цей процес перетворення, наприклад, *1. Кімната порожня. – У кімнаті порожньо. 2. Я сумна. – Мені сумно. 3. Вона раділа. – Їй стало радісно. – Їй було радісно.*

Завдання із заміни двоскладних речень синонімічними односкладними безособовими допоможе учням усвідомити багатство синтаксису української мови, потренуватися у використанні різноманітних конструкцій і, як наслідок, покращити синтаксичний лад їхнього власного мовлення.

«Називні речення завдяки чітко вираженій структурі легко впізнавані і з жодним типом односкладних речень не змішуються. Єдиним головним членом у них є підмет, виражений іменником у називному відмінку: Ліс... Степ... Море... (Олесь Гончар). Називні речення зазвичай поширюються означеннями: *Яка чудова погода! Золота осінь*» [5, с. 14].

На підсумковому уроці відбувається узагальнення та систематизація знань про односкладні речення, охоплюючи їхні структурні й смислові особливості, а також семантико-стилістичні функції, що дозволяє учням вдосконалити

навички синонімічної заміни та доцільного використання цих конструкцій у мовленні.

Підсумовуючи, ми лише торкнулися деяких ключових особливостей різних типів односкладних речень та окреслили ефективні методи їхнього вивчення. Безсумнівно, актуальною залишається проблема створення навчального лінгвістичного опису простого односкладного речення як складної семантико-структурної мікросистеми. Це вимагає комплексного аналізу та розробки ефективної методики його засвоєння та використання в мовленні. Така вдосконалена система навчання має ґрунтуватися на сучасних підходах: особистісно-орієнтований, компетентнісний та діяльнісний. Це передбачає не лише розширення традиційних методів та засобів, але й активне впровадження інноваційних підходів. Мета – створити сприятливі умови для розвитку творчих здібностей та активізації пізнавальної діяльності учнів.

ВИСНОВКИ

Об'єктом синтаксичних студій є вивчення мови з позицій об'єднання лексем у єдине структурне ціле та вивчення таких конструкцій, їхньої структури, функціонального наповнення й сенсу, який вони передають.

Актуальність вивчення функціонально-стилістичного використання синтаксичних конструкцій у сучасній прозі як складника синтаксису зумовлена тим, що його одиниці є виразниками ціннісних орієнтацій автора та української лінгвокультурної спільноти загалом.

Проза Юрія Андруховича відзначається складними, багатошаровими сюжетами, інтертекстуальністю, містифікаціями та грою з читачем. Його твори часто поєднують реальність з фантастикою, історію з міфом, а також містять численні культурні та історичні алюзії. Серед найвідоміших романів – «Рекреації», «Московіада», «Перверзія», «Дванадцять обручів» та «Радіо Ніч».

«Перверзія» (1996р.) – третій із романів Юрія Андруховича. У ньому здійснено спробу радикального виходу за межі традиційного «українського крейдяного кола» – гротеск, містика й еротика, а також перманентні забави з мовою на тлі авантюрно-детективної історії в «місті привидів» Венеції – стали тією живою сумішшю, що спричинила читацький успіх перших видань роману.

Юрій Андрухович – одна з найвизначніших постатей сучасної української літератури. Він добре відомий українському читачеві своїм неповторним стилем письма, який поєднує в собі різноманітні літературні традиції та експерименти. Письменник є одним із найяскравіших представників постмодернізму в українській літературі. Для його творів характерне цілеспрямоване використання цитат, алюзій, переосмислення текстів інших авторів; гра зі стилями, жанрами, мовними засобами; змішування різних культурних шарів, історичних епох; критичне ставлення до традиційних уявлень про світ, історію та літературу.

Односкладні речення, виявлені в романі «Перверзія» Юрія Андруховича, складають досить чисельну групу. Як свідчать наші спостереження, серед усіх типів односкладних речень найчастіше письменник вживає означено-особові,

безособові та номінативні речення, рідше – неозначено-особові, узагальнено-особові. За допомогою односкладних конструкцій Юрій Андрухович збагачує корпус зображально-виражальних засобів художньої оповіді, наснажує свою оповідь емоційністю та психологічністю.

Аналіз синтаксичної структури роману Юрія Андруховича «Перверзія» виявляє чіткі тенденції у використанні односкладних речень, які відіграють ключову роль у створенні неповторного стилю, динаміки та емоційної насиченості тексту. Характерною рисою є домінування означено-особових речень, значна присутність безособових, помірне вживання неозначено-особових та іменних і, як підтвердження специфіки авторського світовідчуття, повна відсутність узагальнено-особових речень.

Означено-особові речення складають найбільшу частку (49%), майже половину всіх речень. Безособові речення є другою за величиною групою (31%). Неозначено-особові, іменні та інфінітивні речення складають менші сегменти – 10%, 6% та 4% відповідно. Така диспропорція є важливим показником художнього методу Юрія Андруховича, орієнтованого на суб'єктивне переживання, внутрішній стан і конкретну дію, а не на універсальні моральні сентенції.

Проаналізувавши граматичну будову речень, особливості текстотворення роману Юрія Андруховича «Перверзія», ми визначили певні закономірності та основні стилістичні засоби організації тексту. Зокрема, автор активно використовує односкладні речення – такі, у яких наявний один головний член, що виступає носієм головної ознаки речення – предикативності:

– означено-особові: «*Отож – рушаймо!*» [1, с. 44], «*Прошу третю канцелярію дослідницько-пошукового підвідділу з'ясувати це*» [1, с. 69], «*Уперше чую щось подібне, сину мій*» [1, с. 55], «*Повертаюся до позавчорашньої історії*» [1, с. 70], «*Поки пам'ятаю*» [1, с. 17];

– у тексті виконують переважно інформативну функцію, тобто окреслюють події твору та дії головних героїв;

– неозначено-особові: *«Так нарешті опиняються в переповненому людом помешканні, обкуреному й обкадженому всілякими екваторіяльними пахощами, підсвіченому зеленими і червоними лампами...»*[1, с. 29] – автор використовує такий тип речень переважно для підсумовування або висловлення загальних думок, що схожі на умовиводи та мають напівметафоричне значення;

– безособові: *«Було виконано близько восьми-дев'яти українських пісень переважно народного змісту»* [1, с. 21] – речення цього типу присутні, коли підмет (суб'єкт виконання дії) не є важливим для загального сюжету, але виконані дії допомагають краще зрозуміти загальну картину дійсності: *«Покій було перетворено в залиту вогнями залу»* [1, с. 65], *«Треба як-небудь закінчити позавчорашню історію, ні?»*[1, с. 19], *«За це треба випити»* [1, с. 74], *«Треба розуміти, саме ту п'ятику»* [1, с. 78], *«Треба лише встати з ліжка і Жити далі»* [1, с. 3], *«Треба взяти гондолю»* [1, с. 11], *«Цього вечора треба співати різдвяні пісні»* [1, с. 7]; безособові речення занурюють читача у світоглядний простір роману, де панує невизначеність, підсвідомість та внутрішній неспокій героя. Вони є містком між пишним зовнішнім світом барокової оповіді та глибинним психологічним станом персонажа;

– номінативні: *«Сіре небо»* [1, с. 21]; *«Облізлий сніг»* [1]. Такі односкладні речення здебільшого непоширені та найбільш широко репрезентовані у досліджуваному матеріалі, автор використовує їх для загального опису ситуації та створення ефекту динамічності, фрагментарності, фотофіксації – *«Вежі. Ворони...Черепиця. Жовті мури»* [1, с. 5], а подекуди театральності й сюрреалізму: *«Урочисте відкриття семінару. З'ява учасників. Прибуття гондол. Сюрреалізм людських стосунків. Загальний тост»* [1, с. 55].

Отже, прості речення в аналізованому творі набувають різного стилістичного забарвлення залежно від багатьох чинників: порядку слів, інтонації, способів вираження членів речення, поширеності, ускладненості, одно / двоскладності граматичної основи, повноти / неповноти речення.

У романі односкладні речення виконують різноманітні функції, основні серед них – оцінна й емоційно-експресивна. За допомогою односкладних

реченьписьменник відтворює психологічний стан, виражає думки, мрії, сподівання, водночас нерідко – розпач і зневіру. У творах спостерігаємо потужну експресію, пластичність образів, динамічність зображення. Вжиті односкладні речення влучно і вичерпно передають оцінку певних вчинків. Загалом простежена потужна система образотворення творів Юрія Андруховича засвідчує майстерність ідіостилю автора, непересічність його творчого мислення і манери письма. Зазначимо, що поки що в лінгвістиці не повністю досліджено семантико-синтаксичну організацію прозових творів Юрія Андруховича. Вивчення синтаксичних конструкцій є актуальним і потребує глибокого мовознавчого аналізу. Творчість Юрія Андруховича – цікавий і багатий матеріал для дослідження, тому перспективним видається розгляд семантико-синтаксичної парадигми одиниць художньої оповіді письменника, системи образотворення загалом.

Вивчення односкладних речень у школі – це складний та тривалий процес, який потребує якісного методологічного підходу. Педагогам слід опиратися на те, що в двоскладному реченні граматична основа складається з підмета та присудка, які перебувають в опозитивних відношеннях (підмет виділяється через протиставлення присудкові, а присудок – через протиставлення підмета), а в односкладному – такої опозиції не відбувається, бо головний член виступає цілісною одиницею, що не потребує доповнення.

Основна складність полягає в усвідомленні, що граматична основа може складатися лише з одного головного члена (присудка або підмета), при цьому речення є граматично завершеним та змістовно повним.

Вивчення односкладних речень дозволяє не лише закріпити знання з синтаксису, а й розвинути в учнів лінгвостилістичне чуття та здатність до глибинного аналізу тексту.

Проведені наукові пошуки розширили сферу синтаксичних досліджень і можуть стати в майбутньому підґрунтям для поглибленого вивчення тем із синтаксису в шкільній програмі, подальшого розроблення теорії і практики односкладних речень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ І ДЖЕРЕЛ:

1. Андрухович Юрій «Перверзія»: веб-сайт: URL: https://uabook.com.ua/wp-content/uploads/2024/03/andruhovich_juri_perverzy.pdf
2. Арешенков Ю.О. Синтаксис сучасної української мови: навчальний посібник для студентів факультету української філології. Кривий Ріг: КрДПУ, 2005. 88 с.
3. Бабій І.М. Семантико-граматична природа односкладних речень у поезії Ліни Костенко. *Наукові записки ТНПУ*. Серія: Мовознавство. 2017. Вип. 46. С. 11-16.
4. Бевзенко С.П., Литвин Л.П., Семеренко Г.В. Сучасна українська мова. Синтаксис: навч. посібник. Київ: Вища школа, 2005. 270 с.
5. Бондаренко Н. Лінгвістичні засади компетентнісної методики навчання синтаксису. *Українська мова і література в школі*. 2015. №3. С. 10-14.
6. Бурковська О.Й. До проблеми виділення односкладного речення в німецькій мові. Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. праць / відп. ред. М. П. Фабіан. Ужгород : ПП «Аутдор-Шарк», 2015. Вип. 13. С. 17-24.
7. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник для студентів філологічних факультетів вузів. Київ: Либідь, 1993. 368 с.
8. Горпинич В.О. Українська мова. Частина 2: підручник для педучилищ. / В. О. Горпинич, В. Д. Горяний. Київ: Вища школа, 1993. 239 с.
9. Демешко І.М. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис. Словосполучення. Просте неускладнене речення : навч. посіб. [2-е вид., випр. і доп.]. Кропивницький : ПП «Центр оперативної поліграфії „Авангард”», 2017. 244 с.
10. Демченко Н.Д., Чала А.Г. Сучасна українська мова : практикум. Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2018. 100 с.
11. Дудик П.С. Із синтаксису простого речення. Вінниця : Вид-во Вінницького держ. пед. ун-ту ім. Михайла Коцюбинського, 1999. 298 с.

12. Дудик П.С., Прокопчук Л.В. Синтаксис української мови: підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2010. 384 с.
13. Дяченко Н.М. Різновиди синтаксичних конструкцій у романі Юрія Андруховича «Перверзія». Житомирський державний університет імені Івана Франка. 5 с.
14. Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови). Київ : Довіра, 1999. 431 с.
15. Жовтобрюх М.А. Українська літературна мова. Київ: Наукова думка, 1984. 255 с.
16. Загнітко А.П. Український інфінітив у структурі простого речення: типологія функцій і семантика. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. Львів, 2004. Вип. 34. Част. 1 С. 3–10.
17. Загнітко А.П. Словник сучасної лінгвістики: Поняття і терміни: у 4 т. Донецьк: ДонНУ, 2012. Т. 1. 402 с.; Т. 2. 350 с.; Т. 3. 426 с.; Т. 4. 388 с.
18. Загнітко А.П. Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк :ТОВ «ВКФ» «БАО», 2011. 992 с.
19. Заборна М. Просте речення. Складні випадки аналізу: навч. посібник для студентів вищих пед. навч. закладів. Тернопіль: Підручники і посібники, 2002. 126 с.
20. Іваницька Н.Л. Двоскладне речення в українській мові: монографія. Київ: Вища школа, 1986. 275 с.
21. Іваницька Н.Л. Формально-граматична та семантико-синтаксична структура простого речення: тексти лекцій. Вінниця, 2004. 94 с.
22. Кадомцева Л.О. Українська мова: Синтаксис простого речення. Київ: Вища школа, 1985. 123 с.
23. Караман С.О. Сучасна українська літературна мова : навч. пос. для студ. ВНЗ . Київ :Літера ЛТД, 2011. 560 с.
24. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови. Київ: Вища школа, 1992. 344 с.

25. Кобилянська М.Ф. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис: збірник вправ. / М.Ф. Кобилянська, Н.В. Гуйванюк. Київ: Вища школа, 1992. 271 с.
26. Костів О., Сколоздра-Шепітко О. Методика викладання української мови: навчально-методичний посібник. Для студентів українського відділення філологічного факультету. Львів, 2018. 202 с.
27. Методика викладання української мови в середніх освітніх закладах / [за ред. М. Пентилюк]. Київ: Ленвіт, 2009. 400 с.
28. Методика навчання української мови в ДВНЗ та середніх освітніх закладах. Кредитно-модульний курс: навч.метод. посіб. / О.І. Потапенко, Г.І. Потапенко, Л.П. Кожуховська, Л.Е. Довбня та ін. За заг. ред. О.І. Потапенка. Київ: Міленіум, 2006. 332 с.
29. Мойсієнко А. К. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис простого ускладненого речення. Київ: ПП Я. Січовик, 2006. 240 с.
30. Овчаренко В.М. Теорія «родовідного дерева» та «хвильова теорія» в українському мовознавстві (XIX ст. – 20-х–30-х рр. XX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство». Донецьк, 2003. 20 с.
31. Ожоган В. Навчально-методичний комплекс з сучасної української літературної мови (Синтаксис). / В. Ожоган, В. Дмитрук. Кіровоград: РВЦ КДПУ, 2001. 96 с.
32. Ожоган В. М. Синтаксис української мови. Київ: Освіта України, 2009. 331 с.
33. Плиско К. Принципи, методи і форми навчання української мови (теоретичний аспект) : навч. посіб. Харків. : Основа, 1995. 240 с.
34. Плющ М. Я. Сучасна українська літературна мова: збірник вправ. / М. Я. Плющ, О. І. Леута, Н. П. Гальона. Київ: Вища школа, 1995. 284 с.
35. Предикат у структурі речення: монографія / за ред. В. І. Кононенка. Київ; ІваноФранківськ; Варшава: ВЦ Прикарпатського нац. ун-у ім. В. Стефаника. 2010. 408 с.

36. Рабанюк Л. Актуальні проблеми синтаксису: сучасний стан і перспективи дослідження. Програма, матеріали та тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 100-річчю від дня народження професора І.І. Слинька. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т. 2012. С. 77–78.
37. Синтаксис сучасної української літературної мови: Проблемні питання: навчальний посібник / І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. Київ: Вища школа, 1994. 670 с.
38. Синявський О. Норми української літературної мови. Харків : Рад. шк., 1931. 306 с.
39. Сич В.Ф. Односкладні речення в українській мові. *Українська мова і література в школі*. 1964. № 1. С. 24–28.
40. Слинько І.І. Чи є односкладні речення? *Мовознавство*. 1985. № 4. С. 48–53.
41. Степаненко М.І. Взаємодія формально-граматичної і семантичної валентності у структурі словосполучення і речення. Київ: Наук. думка, 1997. 216 с.
42. Сушинська І. Номінативні речення периферійного типу («називний уявлення, «лекторський номінатив»). Функціонально-когнітивні вияви граматичних структур. Ред. А.П. Загнітко та ін. Київ: ІЗМН, 1998. С. 62–67.
43. Сучасна українська літературна мова. Морфологія. Синтаксис / О.Т. Волох, М.Т. Чемерисов, Є.І. Чернов. Київ: Вища школа, 1989. 334 с.
44. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис : курс лекцій / уклад. О.В. Дуденко. Умань: Візаві, 2014. 115 с.
45. Терлак З. Українська мова: Збірник вправ із синтаксису та пунктуації. Львів: Світ, 1999. 224 с.
46. Українська мова: Енциклопедія / НАН України, Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні, Інститут української мови. Редкол.: В.М. Русанівський

- (співголова), О.О. Тараненко (співголова), М.П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана. 2004. 824 с.
47. Харчук Р.Б. Сучасна українська проза: Постмодерний період: навч. посіб., 2-ге вид., стереотип. Київ: ВЦ «Академія», 2011. 248 с.
48. Христіанінова Р.О. Вивчення односкладних речень у шкільному курсі синтаксису. Актуальні проблеми гуманітарних та природничих наук: Зб. ст. Вип. II. Запоріжжя. 1991. 31 с.
49. Чабаненко В.А. Структурно-стилістичні особливості інфінітивних речень. Синтаксис словосполучення і простого речення. Київ: Наукова думка. 1975. С. 201–212.
50. Шабат-Савка С.Т., Антофічук А.М., Тесліцька Г.І. Односкладні речення в сучасній українській мові : навч.-метод. посібник. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 124 с.
51. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2004. 408 с.
52. Шульжук К.Ф. Складне речення в українській мові. Київ: Рад. шк., 1989. 132 с.
53. Шульжук К.Ф. Складні багатокомпонентні речення в українській мові. Київ: Вища шк., 1986. 260 с.

АНОТАЦІЯ

Григорчук А.Р. Односкладні речення у прозі Юрія Андруховича: структурно-граматичний і лінгводидактичний аспекти: кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» зі спеціальності 014 Середня освіта. Тернопіль: ТНПУ, 2025. 67 с.

Кваліфікаційну роботу присвячено дослідженню особливостей односкладних речень у романі «Перверзія» Юрія Андруховича. Описано основні різновиди односкладних речень, розглянуто їх структуру, охарактеризовано граматичну природу головного члена кожного різновиду. З'ясовано стилістичні навантаження односкладних конструкцій у прозі Юрія Андруховича. Охарактеризовано односкладні речення з структурно-граматичного і лінгводидактичного погляду, описано основні види цих речень. Простежено своєрідність синтаксичної будови та функціонування односкладних речень у романі «Перверзія» Юрія Андруховича. Виявлено широке вживання цих речень у прозі та виразні естетичні функції.

З'ясовано особливості вивчення односкладних речень у закладах загальної середньої освіти та запропоновано методичну систему вивчення односкладних речень. Обґрунтовано актуальність і доцільність використання сучасних інтерактивних технологій та системи комунікативно-орієнтованих вправ (аналітичних, творчих, трансформаційних) для формування в учнів глибоких знань про граматичну будову цих одиниць та практичних навичок їхнього правильного розпізнавання, аналізу й свідомого вживання у власному мовленні. Метою є вдосконалення викладання синтаксису, спрямоване на підвищення синтаксичної грамотності та мовної культури здобувачів освіти.

Ключові слова: односкладне речення, означено-особове речення, неозначено-особове речення, узагальнено-особове речення, безособове речення, іменні речення, методика вивчення.

ABSTRACT

Hryhorchuk A.R. One-part sentences in Yuriy Andrukhovych's prose: structural-grammatical and linguodidactic aspects. Qualification work for obtaining an educational degree «Master» in the specialty 014 Secondary Education. Ternopil: Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, 2025. 63 p.

The qualification work is devoted to the study of the features of one-part sentences (one-member sentences) in the novel «Perverzion» by Yuriy Andrukhovych. The main varieties of one-part sentences are described, their structure is considered, and the grammatical nature of the principal part (main member) of each variety is characterized. The stylistic load (functions) of one-part constructions in Yuriy Andrukhovych's prose is clarified. One-part sentences are characterized from a structural-grammatical and linguodidactic point of view, and the main types of these sentences are described. The originality of the syntactic structure and the functioning of one-part sentences in Yuriy Andrukhovych's novel «Perverzion» are traced. The wide use of these sentences in the prose and their distinct aesthetic functions are revealed.

The features of teaching one-part sentences in general secondary education institutions are clarified, and a methodological system for the study of one-part sentences is proposed. The relevance and expediency of using modern interactive technologies and a system of communicatively-oriented exercises (analytical, creative, transformational) are substantiated for the formation of students' deep knowledge about the grammatical structure of these units and practical skills for their correct recognition, analysis, and conscious use in their own speech. The goal is to improve the teaching of syntax, aimed at increasing the syntactic literacy and language culture of learners.

Keywords: monosyllabic sentence, definite personal sentence, indefinite personal sentence, generalized personal sentence, impersonal sentence, nominal sentences, study methodology.